

فصل سوم: ایران در عصر باستان: سرآغاز حیات ایران

درس هفتم: مطالعه و کاوش در گذشته‌های دور

تا حالا این سؤال برایتان پیش آمده که این همه داستان، افسانه و اطلاعات تاریخی از کجا آمده؟ آیا نسل به نسل گشته تا امروز به ما رسیده یا اینکه کسانی بوده‌اند که با کوشش و فعالیت‌های باستان‌شناسی خود توانسته‌اند این حجم از داده‌های تاریخی را از لای خروارها خاک و سنگ ببرون بکشند؟

پیشینه پژوهش در تاریخ ایران باستان

این درس به شما می‌گوید که این همه اطلاعات تاریخی از کجا آمده است. ابتدا به جدول زیر، نگاهی بیندازید.

<ul style="list-style-type: none"> ▪ بیشترین آگاهی‌ها بر پایه ترجمه خدای نامه‌های عصر سasanی بود. ▪ داستان‌های شاهنامه فردوسی و سایر نوشهای ترکیبی (افسانه و واقعیت) مورد استفاده بودند. ▪ عده‌ای معتقدند افسانه‌ها به کل غیرواقعی هستند و گروهی معتقدند که براساس واقعیت نوشته شده‌اند. ▪ شروع تحقیقات گسترده درباره تاریخ ایران باستان توسط باستان‌شناسان و مورخان ایرانی و غیرایرانی انجام شد. ▪ خوانده شدن خط‌های باستانی و کاوش‌های باستان‌شناسی، آگاهی‌های تاریخی تازه‌ای درباره ایران باستان به دست داد. 	<p>آگاهی تاریخی آمیخته با افسانه</p>	<p>پیشینه پژوهش در تاریخ ایران باستان</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ پیشدادیان ▪ اشکانیان ▪ ساسانیان 	<p>آگاهی تاریخی متکی به پژوهش و کاوش‌های جدید</p>	<p> تقسیم تاریخ ایران باستان براساس افسانه‌ها</p>

عموم مورخان تا دویست سال پیش، در میان سلسله‌های حکومتی ایران باستان، تنها تاریخ ساسانیان را می‌شناختند و از سلسله اشکانی تا حدودی اطلاعاتی داشتند و چندان شناختی از سلسله‌های ایلام، ماد و هخامنشی نداشتند؛ به همین دلیل، پرسه یا پرسه پلیس، پایتخت هخامنشیان را به جمشید، پادشاه افسانه‌ای ایران نسبت می‌دادند. همچنین پاسارگاد را به حضرت سلیمان نسبت دادند و آرامگاه بنیان‌گذار سلسله هخامنشی را قبر مادر حضرت سلیمان می‌شمردند.

نکته: واژه‌هایی مانند افسانه، قصه، داستان و اسطوره هر کدام یک معنای خاص با یک ریشه لغوی مخصوص به خود دارند، اما تقریباً همگی به معنای داستان یا سرگذشت خیالی و غیرواقعی به کار می‌روند.

پیشینه تحقیقات جدید درباره تاریخ ایران باستان

۱. تحقیقات در دوره صفویان

- در دوره صفویه، تمایل و علاقه اروپاییان برای مسافرت به ایران و شناخت تاریخ و فرهنگ آن افزایش یافت.
- نوشهای هرودت و مورخان یونانی و رومی، اخبار و اطلاعات زیادی درباره شاهان ایران در دوره باستان در اختیار گذاشتند.
- در دوره صفویه، جستجو و کاوش جهانگردان اروپایی، درباره آثار تاریخی دوره هخامنشی به ویژه در فارس افزایش یافت.

۲. تحقیقات در دوره قاجاریه

- گسترش روابط سیاسی و اقتصادی ایران و اروپا باعث شد تا:
- ورود اروپاییان به ایران به عنوان جهانگرد، بازرگان، سفیر، باستان‌شناس و... بیشتر شد.
- تعداد بازدیدکنندگان خارجی از آثار و اماكن تاریخی در تخت جمشید، پاسارگاد و شوش افزایش یافت.
- زمینه انجام کاوش‌های باستان‌شناسی فراهم شد.
- در زمان محمد شاه قاجار، سرہنری راولینسون موفق به خواندن خط میخی شد ← ترجمه ستگ‌نوشته داریوش هخامنشی در بیستون ← علاقه بیشتر اروپاییان به باستان‌شناسی در ایران
- دادن امتیاز انحصاری کاوش‌های باستانی در سراسر ایران به دولت فرانسه ← شروع کار در شوش
- در سال ۱۳۰۶ ش. کاوش‌های باستانی از انحصار فرانسویان خارج شد ← شروع کاوش‌های باستان‌شناسی آرتور پوب آمریکایی و هرتسفلد آلمانی در مناطق مختلف ایران

- ۱ انتقال بخشی از آثار کشف شده به موزه های اروپا و آمریکا
- ۲ شناسایی بهتر و بیشتر سلسله های مادی تا ساسانیان
- ۳ امکان تشخیص تاریخ واقعی از افسانه
- ۴ بیانگر وجود تمدن پیش از مهاجرت آریایی ها و زندگی یک جانشینی و کشاورزی
- ۵ ارائه تقسیم بندی جدید مورخان از تاریخ ایران باستان

نتایج و دستاوردهای کاوش ها و
تحقیقات جدید

تقسیم بندی جدید تاریخ ایران باستان

یکی دیگر از نتایج تحقیقات دو قرن گذشته، تقسیم بندی جدیدی بود که مورخان از تاریخ ایران در دوره باستان ارائه کردند:

تقسیم بندی جدید تاریخ ایران باستان

دوران پیش از تاریخ	دوران تاریخی (از ۵ هزار سال پیش تا کنون)
(از حدود ۱ میلیون تا ۵ هزار سال پیش)	دوران حکومت آریاییان (۷۰۰۰ ق.م. تا ۵۱۰ ق.م.)
	اسکندریان اشکانیان سوکیان هخامنشیان ماد ایلام

منابع تحقیق تاریخ ایران در دوران باستان

۱ منابع دست اول (اصلی)

۱. منابع غیرنوشتاری

- تمامی آثار مادی و دست ساخته هایی که از ایرانیان باستان بر جای مانده است، شامل: ابزارها، ظروف، اشیا و بقایای بنایی مختلف مانند: گاخ ها، آتشکده ها، پل ها، آب بند ها، کاروانسرای ها و ...
- این منابع حاوی اطلاعاتی درباره وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی ایران باستان هستند.
- ابعاد مختلف داشت، فتوна، مهارت ها و خلاقیت های ایرانیان را در این عصر آشکار می کنند.

۲. منابع نوشتاری

- تمامی نوشه هایی است که درباره رویدادهای تاریخی ایران در عهد باستان نگارش یافته اند: مانند: ستگن نوشه ها، گل نوشه ها، سالنامه ها، کتاب های تاریخی، دیتی، ادبی و جغرافیایی.
- می توان از این منابع، اطلاعات و شواهد تاریخی به دست آورد.
- به دو دسته نوشه های ایرانی و غیر ایرانی تقسیم می شوند:

غیر ایرانی

- عمده منابع نوشتاری غیر ایرانی ← کتاب های مورخان یونانی و رومی ← در صدر آن ها تاریخ هرودت در تورات نیز مطالبی درباره هخامنشیان و به ویژه کورش بزرگ وجود دارد.

ایرانی

- یکی از دلایل ضعف تاریخ نگاری در ایران باستان، مقبول تر بودن سنت شفاهی از سنت کتابت بود.
- دوره هخامنشی

- سنگ نوشه ها و لوح های گلی، مهم ترین منابع نوشتاری ایران در دوره هخامنشیان است.

- پنج ستون از ستگن نوشتہ بیستون شرح و قایع دوران آغازین فرمانروایی داریوش بزرگ و سرکوب شورش های نواحی گوناگون است.
- در کاوش های تخت جمشید بیش از سی هزار لوح گلی به زبان ایلامی کشف شد، که شامل اطلاعاتی درباره اوضاع اقتصادی و اجتماعی و تشکیلات اداری دوره هخامنشیان است.

- دوره ساسانی: از دوره ساسانی، ستگن نوشتہ های زیادی به جا مانده است که رویدادهای تاریخی را گزارش می کنند: مانند ستگن نوشتہ شاپور یکم در کعبه زرتشت در نقش رستم (شرح جنگ های این پادشاه با رومیان)

• خدای نامه

یکی از منابع نوشتاری دوره ساسانی، خدای نامه هاست.

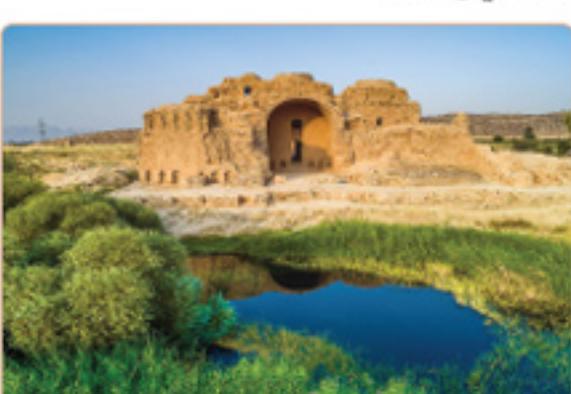
از مهم ترین نوشه های تاریخی دوره ساسانی به شمار می رود.

خدای نامه ها

تاریخ عمومی سرزمین و مردم ایران از آغاز آفرینش تا اواخر حکومت ساسانی را روایت می کند.

محتوی خدای نامه ها، آمیخته با افسانه ها و قصه های کهن بوده و مطالب راجع به دوره ساسانی در آن ها با واقعیات تاریخی انطباق دارد.

نکته: در قرون نخستین هجری مورخان مسلمان ایران، مانند طبری و دیتوري، با استفاده از ترجمه های که از خدای نامه ها به عربی شده بود، نگارش تاریخ ایران باستان را آغاز کردند.

بقایای گاخ او دشیر بادکان - قیروز آباد - استان قارس

۲ منابع دست دوم (فرعی)

کتاب‌ها، مقاله‌ها، پایان‌نامه‌های تحصیلی و طرح‌های پژوهشی در دویست سال اخیر که توسط محققان، مورخان، باستان‌شناسان و زبان‌شناسان ایرانی و غیرایرانی نوشته شده‌اند.

درس ششم: سپیده‌دم تمدن ایرانی

بود و بود و بود... چی بود؟ فلاتی بود بسیار بزرگ که خیلی‌ها می‌گفتند تختین تمدن پیشرفت‌های در آنجا شکل گرفته بود. از کشاورزی و ابداع چرخ سفال و بخشیدن بگیرید تا نحوه عادلانه حکومت. نامش چه بود؟ فلات ایران! آری؛ حال که با تمدن‌های کوچک و بزرگ جهان آشنا شدیم، وقتی رسانیده است که به خانه خوش، میهن عزیزان برگردیم و تاریخ آن را بهتر بشناسیم.

جغرافیای تمدن ایرانی

تاریخ و تمدن کهن ایران به طرز چشمگیری از شرایط و عوامل جغرافیایی تأثیر پذیرفته است: بتابراین برای مطالعه و شناخت کامل تاریخ و تمدن ایران باید به جغرافیای آن توجه کنیم.

شمال: دریای مازندران (خرز و دریاچه آرال)

موقعیت فلات ایران → غرب: جلگه بین التهرين

جنوب: خلیج فارس، دریای مکران (عمان) و اقیانوس هند

ویژگی‌های فلات ایران

کوهها و رشته‌کوه‌های بزرگ و کوچکی این فلات را در برگرفته است.

در دامنه و میان آن‌ها، دشت‌ها و جلگه‌هایی با آب‌وهای مختلف به وجود آمده است.

نواحی کوهپایه‌ای و سرزمین‌های پست ایران، براساس میزان بارندگی و رطوبت آن‌ها، از گذشته‌های بسیار دور، محیط مناسبی برای زندگی انسان‌ها و برویابی سکونتگاه‌های روستایی و شهری بوده‌اند.

موقعیت جغرافیایی

فلات ایران نیز تأثیر زیادی بر تاریخ و تمدن آن داشته است. در ادامه به بررسی موقعیت جغرافیایی ایران و ویژگی‌های آن می‌پردازیم:

- ۱ به واسطه موقعیت جغرافیایی خاص خود در جنوب غرب آسیا، پل ارتباطی میان شرق و غرب جهان باستان محسوب می‌شد.
- ۲ مهم‌ترین راه‌های زمینی و دریایی که تمدن‌ها و کشورهای بزرگ را به یکدیگر متصل می‌کردند، از میهن ما می‌گذشتند.
- ۳ خلیج فارس و دریای مکران نقش مهمی در برقراری ارتباط تجاری، سیاسی، نظامی و فرهنگی میان سرزمین‌های دور و نزدیک جهان آن روز داشتند.
- ۴ موقعیت جغرافیایی ایران را به کانون مبادلات فرهنگی، هنری و اقتصادی در جهان باستان تبدیل کرده بود و ایرانیان نقش فعال و مؤثری در انتشار و گسترش فرهنگ و تمدن داشتند.
- ۵ بهدلیل موقعیت جغرافیایی، ایران پیاپی در معرض مهاجرت‌ها و هجوم اقوام مختلف و حمله‌های نظامی حکومت‌های خارجی قرار داشت که تأثیر فوق العاده‌ای بر جنبه‌های گوناگون زندگی ایرانیان داشت.

ایران در دوران پیش از تاریخ

در این قسمت با ایران در عهد باستان (پیش از تاریخ) آشنا می‌شوید.

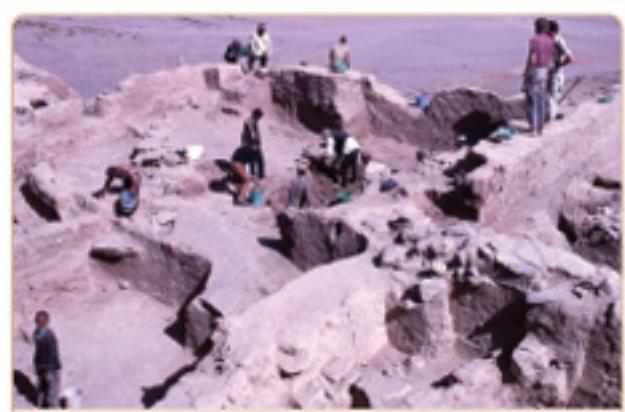
کهن‌ترین ساکنان فلات ایران

سابقه حضور انسان در فلات ایران به طور دقیق روشن نیست: اما احتمال مهاجرت گروه‌هایی از جمعیت آفریقا، آسیای مرکزی، قفقاز و شبه‌قاره هند به ایران در دوران پارینه‌سنگی قدیم مطرح شده است. کهن‌ترین نشانه حضور انسان در ایران در بستر کشف‌رود در نزدیکی مشهد در خراسان رضوی است. قدمت ابزار سنگی یافتشده در کشف‌رود حدود ۱ میلیون سال است. از دیگر مناطق ایران، بهویژه غارها نیز ابزارهای سنگی با قدمتی کمتر به دست آمده است. تا ۱۲ هزار سال پیش نواحی کوهپایه‌ای و دشت‌های ایران جولانگاه انسان‌هایی بود که به دنبال شکار و گردآوری مواد خوراکی گیاهی بودند.

از نخستین روستاهای تا نخستین شهرها

کاوش‌های باستان‌شناسی اخیر در محوطه باستانی چغاگلان در شهرستان مهران نشان داده است که ساکنان نواحی کوهپایه‌های زاگرس جزء نخستین مردمان در جهان بودند که شروع به کشت گیاهان (گندم و جو) و اهلی نمودن جاتوران (بیز و گوسفتند) کردند (حدود ۱۲ هزار سال پیش). بتایراین در فلات ایران، انسان‌ها از مرحله شکار و گردآوری خوراک به مرحله تولید خوراک و یک‌جانشیتی وارد شدند. نخستین سکونتگاه‌ها در غرب ایران و سپس در دیگر مناطق ایجاد شد.

نکته: نخستین شهرها حدود ۵ هزار سال پیش در فلات ایران به وجود آمدند. شوش و چرامیش در خوزستان شهداد و چیرفت در کرمان، شهر سوخته در سیستان و سیلک در کاشان از جمله این شهرها هستند.

حفاری در محوطه باستانی گودین تپه - کنگاور

صنعت و هنر در ایران باستان

در این بخش با وضعيت سه حرفة اصلی هنری ایران عهد باستان آشنا می‌شوید.

۱. سفالگری (۸ هزار سال پیش)

ساخت ظروف و ابزار سفالی از ۸ هزار سال پیش

اختراع چرخ سفال در ۶ هزار سال پیش **در نتیجه** دگرگونی بزرگ در ساخت ظروف سفالی

مهم‌ترین مشتریان ظروف سفالی **مقدم بین‌النهرین**

۲. فلزکاری (۸ هزار سال پیش)

چکش کاری روی رگهای طبیعی مس

ساخت زیورآلات مسی

وجود گورهای ذوب و قالب‌گیری مس در شهداد، تل ابلیس و تپه یحیی در کرمان و تپه زاغه در قزوین

ساخت ابزار مفرغی (آمیختن مس با قلع)

وجود آثاری از معدن بزرگ مس در بافت کرمان

بهترین نمونه فلزکاری **مفرغ کاری لرستان**

۵ تا ۷ هزار سال پیش، دست‌یابی به فتوون ذوب و قالب‌گیری مس

مراکز عمده تولید ابزار سنگ صابونی **جیرفت و تپه یحیی** در کرمان (از مراکز مهم تولید و صدور سنگ صابونی)

۳. خانه‌سازی (شروع یک‌جانشینی)

ایجاد کلبه‌هایی نه‌چندان مقاوم از سنگ، چوب، شاخ و برگ درختان و گیاهان در ابتدا

استفاده از گل و سنگ و خشت در ساخت بناهای محکم

پوشاندن دیوارها از کاهیکل و رنگ‌آمیزی

پوشاندن سقف خانه‌ها با تیرهای چوبی

ظرف سفالی، ۳۰۰۰-۴۰۰۰ ق.م.
تپه گیان نهاوند

ظرف سفالی، ۴۰۰۰-۳۰۰۰ ق.م.
تپه حصار دامغان

نمودهای از اشیای سنگ صابونی
تپه یحیی بالق

ظرفی از جنس سنگ صابون
جیرفت

دوران تاریخی <

همان طور که خواندید، دوره تاریخی با اختراع خط شروع شد. ایلامی‌ها، کاسی‌ها، لولوی‌ها و گوتی‌ها از جمله اقوام شناخته شده‌ای بودند که در آغاز دوران تاریخی در نواحی غربی فلات ایران زندگی می‌کردند. کاسی‌ها در لرستان امروزی به سر می‌بردند، لولوی‌ها اطراف سرپل ذهاب بودند و گوتی‌ها هم از جمله اقوام ساکن در زاگرس محسوب می‌شوند. کدام باقی ماند؟ ایلام! در ادامه (جدول) با کم و کیف این تمدن آشنا می‌شوید.

فرهنگ و تمدن ایلام

ویژگی بر جسته	دوران تاریخی فلات ایران، با تاریخ ایلام که اطلاعات مکتوب درباره آن وجود دارد، آغاز می‌شود.
موقعیت سرزمین ایلام	شامل جلگه خوزستان و مناطق کوهستانی زاگرس جنوبی و میانی
علل حمله به ایلام	اقتصاد بین‌النهرین نیازمند متابع طبیعی و معنی فلات ایران بود. ← فرماتروايان سومری و اکدی پیاپی به سرزمین ایلامی‌ها لشکرکشی می‌کردند.
پادشاهی ایلام	<ul style="list-style-type: none"> • دلیل تشکیل پادشاهی: ۱. حملات حاکمان بین‌النهرین ۲. اتحاد حاکمان کوچک و مستقل ایلام <ul style="list-style-type: none"> • زمان تشکیل پادشاهی: ۲۶۰ ق.م با همسایگان بین‌النهرینی مانند سومریان، اکدیان، بابلیان و آشوریان، ارتباطات تجاری و سیاسی داشتند.
چگونگی سقوط حکومت ایلام	<ul style="list-style-type: none"> • ایلام بارها در برابر هجوم سپاهیان بین‌النهرین استقلال خود را از دست داد اما دوباره قدرت می‌گرفت. • ایلام نیز در صورت فرصت داشتن به بین‌النهرین حمله می‌کرد. • ایلام با سرزمین‌های مجاور و اقوام آسیای صغیر و هند، روابط تجاری داشت. • تماس‌ها و ارتباط‌های سیاسی و تجاری موجب شکل‌گیری روابط فرهنگی شد و دین، فرهنگ، خط و زبان آن‌ها را تحت تأثیر قرار داد. • یورش آشوریان در قرن ۷ ق.م موجب انحطاط و فروپاشی حکومت ایلام گردید.
شهر و شهرنشینی	<ul style="list-style-type: none"> • در قلمرو ایلام، شهرنشیتی رونق داشت. • شوش در مرکز جلگه خوزستان، یکی از پایتخت‌های ایلامیان بود، این شهر از کهن‌ترین شهرها و مراکز تمدنی جهان به شمار می‌رود. ۱. شوش در دوره ایلامی‌ها به اوج شکوفایی اقتصادی رسید. ۲. پیشه‌ها و صنایع مختلفی مثل سفالگری، فلزکاری و بافتگری رونق گرفت. ۳. در حمله آشوریانیپال، ویران شد. ۴. در دوره هخامنشیان دوباره رونق گرفت.
شهرهای ایلام	<ul style="list-style-type: none"> • ایلامیان در بخش شرقی قلمرو خود، واقع در استان فارس امروزی نیز پایتخت دیگری به نام آشان یا آنزان داشتند. • سیپمش (خرم‌آباد امروزی) نام یکی دیگر از شهرهای دوره ایلام بود.
معماری در ایلام	<ul style="list-style-type: none"> • در دوره ایلامی‌ها، معماری پیشرفته کرد. • معبد چغازنبیل، در نزدیکی شهر شوش شاهکار معماری ایلام به شمار می‌رود که با استفاده از آجر در ساخت بنا رایج شد. • خشت خام در چند طبقه ساخته شده است و روکشی از آجر نوشته و آجر لاعب دار دارد.
جایگاه زنان در ایلام	<ul style="list-style-type: none"> • مقام و منزلت والای زنان از ویژگی‌های مهم تمدن ایلام بود. • زنان موقعیت اجتماعی ممتازی در جوامع فلات ایران داشتند. • زنان نقش تعیین‌کننده و اساسی در عمدت‌ترین کارهای جامعه داشتند و دارای قدرت و نفوذ فراوان بودند. • وجود نقوش و پیکره‌ها از دوره ایلام نشان‌دهنده حضور چشمگیر زنان در امور اجتماعی، اقتصادی، مراسم سیاسی و دینی بود.

دین و باورهای مذهبی ایلامی‌ها چندان پیچیده نبود. در جدول زیر آن را بررسی می‌کنیم.

برگزار کنندگان مراسم مذهبی	محبوب‌ترین خدایان	عقاید
محبوب‌ترین خدا: ایتشوشنیاک (خدای شهر شوش) / استایشگاه: معبد چغازنبیل	کاهنان زیر نظر کاهن بزرگ، آداب و تشریفات دینی را به جا می‌آورند.	به خدایان متعدد اعتقاد داشتند. این خدایان دارای نیروی ماوراء طبیعی بودند که آنان را قادر به هر کاری می‌ساخت.
الله‌های مادر:		
بسیار مقدس بودند و در سلسله‌مراتب خدایان، جایگاه رفیعی داشتند. این الله‌ها به عنوان مادر خدایان، پرستیده می‌شدند و دارای معابدی بودند. پیکره‌های گلی فراوانی کشف شده از این الله‌ها، نشان‌دهنده احترام و تقدير آن‌هاست. پیکره‌های «الله‌های مادر» کشف شده از دیگر مراکز، نشان‌دهنده فraigیر بودن آن‌ها در ایران است.		

دین و اعتقادات ایلامی‌ها

پیامدهای فتوحات

فتوات بر قرآن مسلمانان در عصر خلفای نخستین، از جهات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی که در جدول زیر آمده، قابل بررسی است.

آثار و پیامدهای فتوحات در زمان خلفای نخستین

<ul style="list-style-type: none"> اعراب مسلمان در فاصله کمتر از ۲۰ سال، دو قدرت بزرگ سasanian و امپراتوری روم شرقی را شکست دادند و سرزمین‌های مهم ایران، شام و مصر را فتح کردند. به دنبال پیروزی‌های نظامی، مردمان و اقوام مختلفی که زبان و فرهنگ متفاوتی با اعراب داشتند، تحت حکومت آنان قرار گرفتند. سرزمین‌های فتح شده به لحاظ اقتصادی ثروتمند و دارای شهرها و روستاهای آباد و بزرگی بودند و اعراب علاوه بر غنایم فراوانی که کسب کردند، متابع و مالیات آن سرزمین‌ها را در اختیار خود گرفتند. مهم‌ترین گسترش فتوحات مسلمانان در عرصه دین و فرهنگ جلوه‌گر شد. معرفی دین اسلام به سرزمین‌های جدید و مسلمان شدن مردم آن سرزمین‌ها نقش بسزای ایران، شام و مصر در شکل‌گیری و شکوفایی تمدن اسلامی 	سیاسی
	اقتصادی
	فرهنگی

اما یک سؤال مطرح می‌شود و آن این است که چرا مردمان مغلوب، به پذیرش اسلام علاقه نشان دادند؟ به نمودار زیر توجه گنید.

مهمازین عوامل پذیرش اسلام توسط مردم سرزمین‌های مختلف

جادبه پیام جهانی اسلام که همه انسان‌ها را بدون توجه به رنگ پوست، زبان، طبقه و... مخاطب قرار داده و به آنان وعده می‌داد که با ایمان به اسلام به سعادت و رستگاری در دنیا و آخرت خواهند رسید.

اسلام همه مردم را به عمل به شریعتی سهل و ساده فرامی‌خواهد.

درس ششم: امویان بر حسن قدرت

درس
۶

در سال‌های ۴۱ ق، بر اثر دسیسه معاویه و همراهی نکردن مردم و خواص جامعه با امام حسن (ع)، صلح معاویه بر امام تحمیل شد و ایشان با شروطی آن را پذیرفت. اینکه چی شد و چطور شد که معاویه ناگهان خلافت را به سلطنت تبدیل کرد و خلافت موروژی خاندان امویان را تشکیل داد، در این درس بررسی می‌شود.

امویان پیش از خلافت

امویان (بنی امية)، از خاندان قدرتمند و پرنفوذ قبیله قریش در عصر جاهلیت بودند که از طریق تجارت و اداره برخی از مناصب کعبه، ثروت زیادی به دست آورده بودند. پس از بعثت پیامبر، بنی امية با سرinxتی در برابر دعوت اسلام ایستاد و رئیس آنان، ابوسفیان رهبری سیاسی - نظامی قریش را علیه مسلمانان به دست گرفت. در نهایت خاندان بنی امية پس از فتح مکه، مسلمان شدند.

امویان در دوران خلافت ابوبکر و عمر دوران خلافت ابوبکر و عمر

دو پسر ابوسفیان به نام‌های یزید و معاویه، فرمانده بخشی از سپاه اعراب مسلمان در فتح شام بودند که از طرف عمر به حکومت این منطقه مهم (شام) رسیدند.

قدرت و نفوذ امویان چند برابر شد و همین امر باعث شد حکومت شهرهای مهم را به دست بگیرند.

دوران خلافت عثمان

فعالیت‌های
امویان پیش
از دوران
خلافت

بیشتر سران بنی امية از بیعت با ایشان خودداری کردند و با آن حضرت به مخالفت پرداختند. امویان که نقش مهمی در ایجاد جنگ جمل داشتند، پس از شکست در این جنگ، به معاویه در شام پیوستند و با تمام قوا از جنگ صفین پشتیبانی کردند.

دوران خلافت علی (ع)

معاویه در زمان عمر به حکومت شام متصرف شد. حکومت طولانی‌مدت او در شام، این منطقه را به پایگاهی مناسب و مطمئن برای قدرت‌طلبی و ثروت‌اندوزی بنی امية تبدیل کرد.

معاویه با فریب‌کاری و تبلیغات فراوان، پشتیبانی کامل مردم شام را به دست آورده و در جریان شورش علیه امام علی (ع) و امام حسن (ع)، شامی‌ها از امویان طرفداری کردند.

معاویه برای رسیدن به اهدافش خود را خون خواه عثمان معرفی کرد و عدمای از سیاستمداران زیرک دنیاطلب مانند عصروعامن و مغیره بن شعبه را با وعده حکومت شهرها و بخشش فراوان از بیت‌المال به خدمت گرفت.

حکومت معاویه بر شام

نکته: ۱ معاویه با خدعة عمروعاص از شکست در جنگ صفین نجات یافت.

نکته: ۲ گرچه معاویه خون خواه عثمان شد، ولی از کمک به عثمان در مقابل معتضان خودداری کرده بود.

تأسیس خلافت امویان

در نمودار زیر، روند شکل‌گیری و تأسیس خلافت امویان به دست معاویه را مشاهده می‌کنید.

فتوات بنی امية

بنی امية و خاندان ایشان دست به لشکرکشی‌ها و فتوحاتی خارج از منطقه شام زدند که عبارت‌اند از:

- در عصر اموی، سپاهیان مسلمان مناطق وسیعی را در شرق و غرب قلمرو خلافت فتح کردند.
- مهم‌ترین فتح مسلمانان در زمان بنی امية، فتح اسپانیا (أندلس) به دست طارق بن زیاد و موسی بن نصیر بود.
- مسلمانان مناطقی از جنوب فرانسه را تصرف کردند اما سرانجام در نبردی بزرگ از مسیحیان شکست خورده و به اسپانیا عقب نشستند.
- یکی از اقدامات بر جسته امویان تأسیس نیروی دریایی و توسعه فتوحات در دریا بود.

در زمان امویان، جنگ‌های متعددی میان مسلمانان و امپراتوری روم شرقی رخ داد و گرچه چندین بار پایتخت آن‌ها را از زمین و دریا محاصره کردند اما موفق به فتح آن نشدند.

اهداف تأسیس نیروی دریایی

پایان دادن به حاکمیت مطلق رومیان بر دریای مدیترانه

فتح جزایر دریای مدیترانه

سیاست و حکومت

مهنم‌ترین تحولی که با خلافت خاندان اموی پیش آمد، فاصله گرفتن حکومت از اصول و ارزش‌های انسانی و اخلاقی مورد تأکید پیامبر و قرآن و تبدیل خلافت دیتی به سلطنت بود. نشانه‌ها و آثار این تحول به شکل‌های مختلف در ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ظاهر شد. شاخص‌ترین ویژگی‌های سیاست و حکومت امویان عبارت‌اند از:

ویژگی‌ها	توضیحات
استفاده از زور در کسب و حفظ قدرت	• معاویه نخستین خلیفه‌ای بود که با رور و غلبه نظامی به حکومت رسید.
نکره و دستور به قتل آنان داد	• اخذ بیعت با تهدید و اجبار همراه بود. ابتدا بزرگان خاندان اموی و سپس فرماندهان نظامی و امیران ولایات بیعت می‌کردند: پس از آن امیر و والی هر منطقه، از افراد صاحب‌نفوذ و دیگر مردمان تحت حکومت خود بیعت می‌گرفتند و جان و مال مخالفان را تهدید می‌کردند: مثلاً معاویه و حاکم متصوب او در مکه و مدیته، با تطمیع و تهدید مردم را مجبور به بیعت با یزید ساختند و فقط امام حسن (ع) و عبدالله بن زیبر بیعت نکردند.
نکره و دستور به قتل آنان داد	• حتی معاویه که خود را سیاست‌مداری اهل مدارا نشان می‌داد، اعتراض شیعیانی مانند حجرین عدی و عمر و بن حمق را تحمل
استفاده از سرکوب و خشونت را دنبال می‌کرد و از خشن‌ترین افراد مانند حجاج بن یوسف ثلاثی استفاده می‌کرد.	• معاویه سیاست سرکوب و خشونت را دنبال می‌کرد و از خشن‌ترین افراد مانند حجاج بن یوسف ثلاثی استفاده می‌کرد.

توضیحات

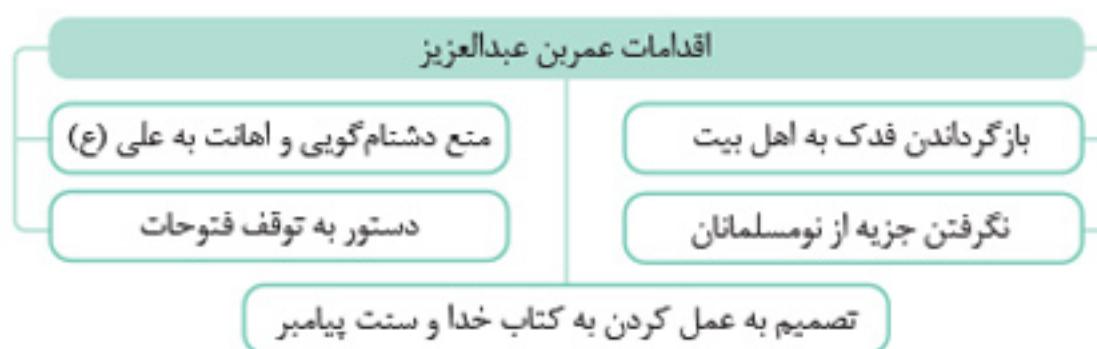
ویژگی‌ها

<ul style="list-style-type: none"> • معاویه با تعیین پرسش بیزید به عنوان ولیعهد، موروثی کردن خلافت را آغاز کرد. • برخی از خلفای اموی، هم‌زمان برای دو پسر خود به عنوان ولیعهد بیعت می‌گرفتند که این امر موجب دودستگی و زمینه‌ساز اختلاف و تضعیف درونی خلافت امویان شد. 	موروثی شدن خلافت
<ul style="list-style-type: none"> • امویان برخلاف روش اسلام که تبعیض نژادی را ناروا می‌داند، به پیوندهای قومی و قبیله‌ای خود اهمیت زیادی می‌دادند. • خاندان و قبیله خود (بنی امية و قریش) را برابر غیرعرب برتری می‌دادند و اعراب را بر اقوام غیرعرب ترجیح داده و آن‌ها را موالی می‌خوانند. • موالی (مسلمانان غیرعرب) علاوه بر اینکه موقعیت اجتماعی پایین‌تری نسبت به اعراب مسلمان داشتند، از برخی حقوق سیاسی، اجتماعی و اقتصادی خود محروم بودند و حق بر عهده گرفتن منصب‌های سیاسی، نظامی و قضایی مانند حکومت شهرها و ولایات را نداشتند. • عرب‌گرایی امویان و تحقیر نسبت به مسلمانان غیرعرب به خصوص ایرانیان، زمینه گرایش آنان به مخالفان خلافت بنی امية به‌ویژه اهل بیت پیامبر را فراهم آورد. 	قومیت‌گرایی و تشدید تعصبات قبیله‌ای
<ul style="list-style-type: none"> • امویان، بیت‌المال مسلمانان را خزانه شخصی خود می‌دانستند. • در توزیع درآمدهای عمومی، خود و خاندان خود را ارجح می‌نهادند. • شیوه توزیع عطا‌ایام میان مسلمانان را تغییر دادند. • برای مسلمانان غیرعرب نسبت به مسلمانان عرب سهم کمتری در نظر می‌گرفتند. • برخلاف تأکید صریح اسلام، از نو مسلمانان در خراسان و مناطق دیگر جزیه می‌گرفتند. 	تبغیض و نابرابری اقتصادی
<ul style="list-style-type: none"> • معاویه و سایر خلفای اموی برای جلوگیری از مقاومت در برابر پذیرش خلافتشان، این تفکر را رواج دادند. • بر اساس این تفکر، تمامی آنچه برای انسان رخ می‌دهد، خواست و تقدیر الهی است. • هدف از ترویج این تفکر، القا کردن این نکته بود که فرمانروایی آنان و اقداماتی که انجام می‌دهند، تقدیر خداوند است و نباید در مقابل آن ایستاد. 	ترویج تفکر جبرگرایی

درس ۶

خلیفه‌ای متفاوت

در میان خلفای اموی، عمر بن عبدالعزیز، هشتمین خلیفه این سلسله، شیوه‌ای متفاوت در حکومت اتخاذ کرد و تصمیم گرفت که به کتاب خدا و سنت پیامبر عمل نماید.

نکته: اقدامات عمر بن عبدالعزیز موجب تغییر و تحول پایدار در سیاست امویان نشد؛ زیرا دوران خلافت عمر بن عبدالعزیز کوتاه بود و خلفای بعدی سیاست او را کنار نهادند.

قیام‌ها و جنبش‌های دوره امویان

- با وجود آنکه معاویه و جانشیتاش برای تحریک قدرت خود از ابزارهایی مانند استفاده از امکانات و ترفندات سیاسی، نظامی و... بهره می‌بردند، هم‌واره با مخالفان روبه‌رو بودند.
- در سرتاسر دوران خلافت بنی امية، مناطق مختلف جهان اسلام به‌ویژه عراق، حجاز (مکه و مدینه) و ایران، صحنه مبارزه و اعتراض مخالفان حکومت اموی بود.
- شیعیان و پیروان علی (ع) که به علیویان معروف بودند، به همراه موالی، مهمنه‌ترین گروه مخالفان حکومت اموی را تشکیل می‌دادند.
- بازماندگان خوارج نیز با حکومت اموی سازگاری نداشتند و مخالفت می‌کردند.

نکته: اگرچه این مخالفت‌ها سرکوب می‌شد اما ماهیت واقعی حکومت بنی امية را برای بسیاری از مسلمانان آشکار کرد و زمینه‌ساز انحطاط حکومت آنان گردید.

قیام امام حسین (ع)

- به گواه بسیاری از مورخان، نهضت عاشورا و شهادت امام حسین (ع) نه تنها رویدادی سرنوشت‌ساز در تاریخ جهان محسوب می‌شود.
- این واقعه تأثیر فکری، فرهنگی و سیاسی بسزایی بر جوامع مسلمان مخصوصاً شیعیان و حتی ملت‌های غیرمسلمان گذاشته است. در جدول برخی از مهمنه‌ترین قیام‌ها علیه امویان آمده است.

قیام‌های ضد اموی

در جدول زیر با برخی از مهم‌ترین قیام‌های ضد اموی آشنا می‌شوید.

قیام / شورش	زمان و مکان	علت	نتیجه
قیام کربلا	محرم ۶۱ ق کربلا	امام حسین (ع) که خلافت یزید را قبول نداشت و نمی‌خواست با او بیعت کند، از مدیته به مکه و از آنجا رهسپار کوفه شد. این قیام‌ها گرچه در بسیاری از موارد به پیروزی نرسیدند، اما در متوقف کردن نقشه‌های درازمدت بتی‌امیه در محو اسلام، تأثیر خود را بر جای گذاشتند.	امام و یارانش به شهادت رسیدند و خاتواده آن حضرت به اسارت گرفته شدند. قیام کربلازمیته‌ساز قیام‌های متعدد علیه حکومت اموی شد.
قیام مردم مدیته یا واقعه خرّه	مردم ۶۳ ق مدیته	مردم مدیته به رهبری عبدالله بن حنظله انصاری در اعتراض به اقدامات یزید و کارگزاران او قیام کردند و حاکم شهر را بیرون راندند.	کشته شدن عده زیادی از مردم مدیته به دست مسلم بن عقبه، فرمانده سپاه اموی
قیام توابین	۶۵ ق کربلا	توابین گروهی از مردم کوفه بودند که از گناه یاری نکردن امام حسین (ع) در کربلا توبه کردند. در حرکتی احساسی به قصد خون خواهی آن حضرت، به رهبری سلیمان بن صرد خذاعی، وارد جنگ با سپاه اموی شدند.	شکست خوردن و کشته شدن بیشتر توابین در جنگی نایابر با سپاه اموی
قیام مختار	۶۶-۶۷ ق کوفه	مختار که عده زیادی از یاران او را ایرانیان (موالی) تشکیل می‌دادند، به خون خواهی امام حسین (ع) قیام کرد. بسیاری از عاملان واقعه کربلا را مجازات کرد.	لشکریان عبدالله بن زبیر سپاه مختار را به دلیل وجود اختلاف و دودستگی میان اعراب و ایرانیان، شکست دادند. با تصرف کوفه، مختار و بسیاری از یارانش را کشتد.
شورش عبدالله بن زبیر پا زده هر	۷۳-۶۱ ق مکه	عبدالله بن زبیر با پنهان جستن به مکه از بیعت با یزید سر باز زد. او پس از مرگ یزید خود را خلیفه خواند و از مردم بیعت گرفت. مسجدالحرام را که ابن زبیر در آنجا پنهان گزیده بود، با مجتیق هدف قرار داد و سرانجام عبدالله بن زبیر را کشت.	در زمان خلافت عبدالملک مروان، سپاه اموی به فرماندهی حجاج بن یوسف، به مکه حمله کرد. در زمان خلافت عبدالملک مروان، سپاه اموی به فرماندهی حجاج، ابن اشعث را که بسیاری از موالی به او پیوسته بودند، شکست داد.
شورش ابن اشعث	۸۱-۸۲ ق سیستان تا بصره	عبدالرحمن بن اشعث که از سوی حجاج، حاکم عراق، به فرماندهی سپاهی مأمور جنگ با خوارج و رتبیل، پادشاه کابل شده بود. چون نمی‌خواست از عراق دور شود، به همراه سپاهیانش بر حجاج و خلیفه اموی شورش کرد.	حجاج، ابن اشعث را که بسیاری از موالی به او پیوسته بودند، شکست داد.
قیام زید بن علی	۱۲۲ ق کوفه	زید فرزند امام سجاد (ع) در زمان خلافت هشام بن عبدالملک، در مخالفت با ظلم و ستم و فسق و فجور امویان قیام کرد.	یوسف بن عمر، حاکم اموی عراق، او و معدود افرادش را کشت.
قیام یحیی بن زید	۱۲۵ ق خراسان	یحیی بن زید، پس از شکست و قتل پدرش در کوفه به سوی نواحی داخلی ایران فرار کرد. وی در خراسان غلم مخالفت با حکومت اموی برافراشت و عده زیادی از مردم به دور او جمع شدند.	کشته شدن یحیی در جوزجان آویختن پیکر یحیی بر دروازه جوزجان تا زمان قیام ابومسلم خراسانی
قیام عبدالله بن معاویه	۱۲۷-۱۲۹ ق عراق و ایران	عبدالله در سال ۱۲۹ ق. در استخر فارس از عامل اموی شکست خورد و به هرات گریخت. در آنجا توسط عامل ابومسلم خراسانی دستگیر و سرانجام در زندان ابومسلم جان داد یا کشته شد.	عبدالله بن معاویه از نوادگان جعفرین ابی طالب با مشاهده اوضاع آشفته خلافت اموی در کوفه قیام کرد. مردم کوفه در حمایت از رهبر قیام سنتی کردند از این رو عبدالله به ایران رفت و با کمک ایرانیان با عاملان اموی درگیر شد.
قیام عباسیان	حدود ۱۳۰-۱۳۲ ق عراق و ایران	آشفته‌گی اوضاع حکومت اموی موجب شد که عباسیان نخست فعالیت‌های تبلیغی و سپس حرکت سیاسی و نظامی خود را برای کسب قدرت آغاز کنند.	ابوMuslim فرمانده سپاه جامگان، با شکست عاملان اموی در ایران و ورود به کوفه، ابوالعباس سفاح، از خاندان عباسی را به خلافت نشاند. ابوMuslim، مروان بن محمد آخرین خلیفه اموی را کشت.

امامان شیعه در دوره بنی امیه

با شهادت امام حسین (ع) امامت به تنها پسر باقی‌مانده ایشان یعنی امام سجاد (ع) انتقال یافت و پس از ایشان امام محمدباقر (ع) و امام جعفرصادق (ع) نیز عهده‌دار امامت مسلمین بودند.

در جدول زیر درباره این بزرگواران مطالبی را می‌خوانید.

امام حسین (ع)	<ul style="list-style-type: none"> دوره امامت این امام بزرگوار یکی از سخت‌ترین دوران اهل بیت و شیعیان بود.
امام سجاد (ع)	<ul style="list-style-type: none"> ایشان ضمن زنده نگهدارش نام امام حسین (ع)، به بیان اهداف قیام کربلا پرداخت و با جلوگیری از ورود پیروان مکتب اهل بیت به درگیری‌های بی‌قایده، مانع نابودی شیعیان شد. ایشان همچنین نقش تعیین‌کننده‌ای در عرضه تعالیم اسلامی داشت. عبدات و مناجات‌های دلنشیں آن حضرت و رسالت حقوق ایشان مشهور است. صحیفه سجادیه، کتابی شامل ۵۴ متأجات و دعا از امام سجاد (ع)، نزد شیعیان جایگاه مهمی دارد.
امام محمدباقر (ع) و امام جعفر صادق (ع)	<ul style="list-style-type: none"> این امامان بزرگوار با جریان‌های فکری متخرف مبارزه کرده و دست به تربیت شاگردان توانستند در زمینه معارف دینی ماتنده: فقه، حدیث، تفسیر و... زدند. منظومه‌ای از معارف اسلامی با عنوان «مکتب اهل بیت» به وجود آوردند. ایشان توانستند با بهره‌گیری از شرایط پدیدآمده، نهضت علمی وسیعی را سامان دهند. نهضت علمی این دو امام چنان غنی بود که پیشواپیان فکری و پیروان مذاهب غیرشیعی و حتی ادیان دیگر را تحت تأثیر قرار می‌داد.

قیام عباسیان و سقوط امویان

در نمودار زیر، چگونگی قیام عباسیان و در نتیجه سقوط امویان قابل مشاهده است اما پیش از آن بدانید که عباسیان یا بنتی عباس، خاندانی متسبب به عباس بن عبدالملک، عمومی پیامبر هستند.

دعوت به الرضا من آل محمد

مبلغان که بیشتر در مراکز دور از مرکز خلافت مثل خراسان بودند، ابتدا معایب بنتی امیه و ظلم و ستم ایشان را مطرح می‌کردند؛ پس بدون اسم بردن از فرد خاصی، مردم را به حکومت «آل محمد» فرا می‌خوانندند. دعوت به آل محمد باعث جذب طرفداران اهل بیت به جنبش آن‌ها می‌شد.

همزمان با اوج گیری شورش‌ها علیه امویان، خاندان عباسی شبکه‌ای گسترده از مبلغان خود به وجود آورده که این‌ها را به مراکز مختلف اعزام نمودند.

پیروزی‌های ابومسلم

ابومسلم با شکست دادن فرمانروایان اموی و فتح شهرهای مختلف خراسان وارد کوفه شد و ابوالعباس سفاح از خاندان عباسی را به خلافت نشاند.

قیام عباسی

پس از مرگ هشام بن عبدالملک و تشدید اختلاف و نزاع در خاندان بنتی امیه، فعالیت تبلیغاتی عباسیان افزایش یافت و ابومسلم خراسانی که یکی از مبلغان عباسی در خراسان بود، به فرمان رهبر جنبش عباسی، سپاهی فراهم آورد که از مسلمانان عرب و غیر عرب تشکیل می‌شد و چون پرچم‌های سیاه عباسیان را حمل می‌کردند، به سیاه‌جامگان معروف شدند.

نتیجه

با قتل مروان بن محمد، آخرین خلیفه اموی توسط ابومسلم، حکومت بنتی امیه به پایان رسید.

امویان آندلس

پس از سقوط خلافت اموی، یکی از نوادگان هشام بن عبدالملک به نام عبدالرحمن بن معاویه، به شمال آفریقا فرار کرد. او توانست شهر قرطبه در آندلس را تصرف و در سال ۱۳۸ق. حکومت امویان را در آن جا پایه‌گذاری کند. خاندان اموی با سرکوب شورش‌های داخلی و دفع حملات مسیحیان تا سال ۴۲۲ق. به صورت مستقل از خلافت عباسیان، بر سرزمین آندلس حکومت کردند. پس از آن، خاندان‌های مسلمان دیگری بر سر کار آمدند که اتحاد و انسجام متناسبی نداشتند؛ به همین دلیل آندلس از نظر قدرت سیاسی و نظامی دچار ضعف و انحطاط شد.

مسیحیان از این وضعیت استفاده کردند و به تدریج به فرماتروایی مسلمانان بر آن سرزمین پایان دادند.

میراث تمدنی مسلمانان در آندلس

فرهتگ و تمدن اسلامی در آندلس رو به شکوفایی رفت. در این جدول با برخی جنبه‌های آن یعنی اقتصاد، علم و معماری آشنا خواهید شد.

- دوران حکومت مسلمانان در آندلس با شکوفایی اقتصادی و پیشرفت‌های علمی و تمدنی همراه بود.

- اسپانیای مسلمان، در مجموع، سرزمین ثروتمندی با شهرهای آباد و پر جمعیت بود.

- شهرهای آندلس دارای اقتصادی مهم و بازارها و کارگاههای صنعتی زیادی بود.

بازرگانی داخلی و خارجی در مسیرهای دریایی و زمینی رونق چشمگیری داشت و تجار ارتباط گسترده‌ای را با سرزمین‌های حوزه دریای مدیترانه و دیگر مناطق دور و نزدیک برقرار کرده بودند.

رفاه و رونق اقتصادی

- بر جسته‌ترین میراث اسلامی آندلس در عرصه علم و اندیشه نمایان شد.

مسلمانان آندلس نقش مؤثر و پویایی در رشته‌های گوناگون، مانند علوم و معارف از قبیل تفسیر، حدیث، داروسازی، ریاضیات، نجوم، فلسفه و... داشتند.

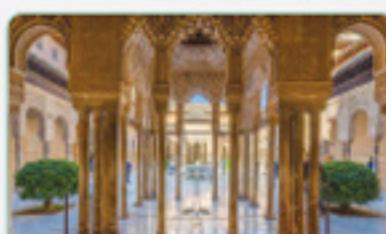
- بخش قابل توجهی از پیشرفت علمی اروپاییان در قرون بعد، نتیجه آشناهی آن‌ها با دستاوردهای مسلمانان بود.

پیشرفت علمی

- آندلس در عرصه معماری بسیار شکوفا بود. مسجد جامع قرطبه و کاخ الحمراء غرناطه دو شاهکار معماری جهان اسلام‌اند.

کاخ الحمراء - غرناطه

مسجد جامع - قرطبه

شکوفایی معماری

درس هفتم: جهان اسلام در عصر خلافت عباسی

پس از امویان یکی دیگر از خاندان‌های قریش به نام بنی عباس، خلافت را به دست گرفت. حکومت عباسیان تا هنگام یورش مغولان به بغداد و کشته شدن آخرین خلیفة عباسی دوام آورد. در این درس چه چیز را می‌خواهیم بررسی کنیم؟ تحولات سیاسی، اجتماعی، علمی و فرهنگی مهمی را که به وقوع پیوست و سرنوشت جهان اسلام را تحت تأثیر قرار داد. راستی، پس از خلافت عباسی، گوشچشمی هم به تحولات و شکل‌گیری خلافت فاطمی خواهیم داشت.

سیاست و حکومت در عصر خلافت عباسی

در اینجا قصد داریم شما را با فراز و نشیب سیاست و خلافت عباسی در دوره‌های مختلف آشنا کنیم: پس خوب این درس را بخوانید.

استقرار و تثبیت خلافت

- ابومسلم و سپاهیانش پس از شکست سپاه اموی، وارد کوفه شدند و با ابوالعباس سفاح به عنوان خلیفة مسلمین بیعت کردند.

- Abbasian برای اثبات حقانیت خود به خویشاوندی با عباس بن عبدالمطلب، عمی پیامبر، تأکید داشتند و خود را مصدق اهل بیت و شایسته جانشیتی پیامبر می‌دانستند. از این رو سفاح در ابتدا مدعی بود که جانشیتی پیامبر حق خاندان او بود اما امویان آن را به زور غصب کردند.

- پس از سفاح، برادرش منصور به خلافت رسید که نقش زیادی در تحکیم و تثبیت حکومت عباسیان داشت.

اقدامات منصور

خلع کوئن عموهای خود از همه مناصب مهم

به قتل رساندن ابن مقفع، متفکر شجاع و مترجم

قتل ناجوانمردانه ابومسلم

سرکوب قیام دو تن از علویان

بنای بغداد و انتخاب آن به عنوان پایتخت

سرکوب قیام‌های معارض به قتل ابومسلم

به زیر سلطه درآوردن تمامی سرزمین‌های اسلامی به جز آندلس

- بدین گونه با ۱ از میان برداشتن رقیبان و مخالفان داخلی، ۲ بنای پایتخت جدید و ۳ پایه‌ریزی تشکیلات سیاسی - نظامی در زمان منصور، خلافت عباسیان استوار شد و تمام سرزمین‌های اسلامی به استثنای آندلس تحت فرمان آنان درآمد.

نکته: شهر بغداد از دو بخش بع و داد به معنای آفریده خدا تشکیل شده است. این شهر نزدیک تیسفون، پایتخت ساسانیان بود و بر اساس سنت شهرسازی ایران باستان ساخته شد.

دوره‌های خلافت عباسیان

دوران خلافت عباسیان به لحاظ قدرت و نفوذ خلافاً به دو دوره شکوفایی و تضعیف تقسیم می‌شود که در جدول زیر آن دو را بررسی می‌کنیم.

ویژگی‌ها

دوره‌ها

- خلفاً قدرت و نفوذ زیادی داشتند و توانسته بودند یکپارچگی قلمرو خود را حفظ و قیام‌ها و شورش‌های مختلف را سرکوب کنند.
- بر تمام امور سیاسی، نظامی، اداری و دینی سیطره کامل داشتند.
- حاکمان ولایات، فرماندهان نظامی و بسیاری از کارگزاران حکومتی را عزل و نصب می‌کردند.
- دستور به جنگ و صلح می‌دادند.
- همه خلفای این دوره قدرتمند بودند اما متصور، هارون‌الرشید و مأمون به مراتب قدرت و تأثیرگذاری بیشتری در تاریخ این سلسله داشتند.

نقش و جایگاه ایرانیان در خلافت عباسیان

- از ویژگی‌های بارز عباسیان دوری کردن از سیاست عرب‌گرایی بود.
- ایرانیان در کنار اعراب از جایگاه ممتاز و نقش مهمی در اداره خلافت برخوردار بودند و به مناصب مهم وزارت و فرماندهی سپاه و حکومت ولایات منصوب می‌شدند.

دوره نیزومتی

و شکوفایی

- علاوه بر ابومسلم، خاندان‌های برمکی و سهل نیز در دستگاه خلافت عباسیان نفوذ و قدرت فراوانی داشتند.
- هارون‌الرشید مقام و حتی جانش را مديون دبیر و مری خویش، یعنی پسر خالد برمکی بود.

(۲۳۲-۱۳۲ ق) **یعنی و پسرانش در طول هفده سال، دارای چنان قدرتی بودند که این دوره در تاریخ به عنوان دوران حکومت برمکیان معروفی شده است اما**

سرانجام به طور ناگهانی و بی‌رحمانه به دستور خلیفه از بین رفتند.

- فضل بن سهل و برادرش حسن بن سهل که دست پرورده برمکیان بودند، نقش تعیین‌کننده‌ای در تحولات خلافت در زمان مأمون داشتند.

هارون دو پسرش امین و مأمون را به ترتیب به عنوان ولیعهد برگزید.

- مأمون با تدبیر و شمشیر خاندان سهل و ظاهرین حسین (ذوالیعینین)، برادرش را شکست داد و خلیفه شد.

پس از آن فضل بن سهل، وزیر مأمون و حسن بن سهل، حاکم عراق شد.

- خلیفه، مأمون، تحت تأثیر وزیر خود، پایتخت را از بغداد به مرو برد و لباس و پرچم سیاه را که نشان عباسیان بود، به رنگ سبز درآورد.

بزرگان عرب در بغداد نسبت به تسلط خاندان سهل بر امور خلافت به دشمنی پرداختند و در صدد بودند که مأمون را خلع کرده و فرد دیگری از خاندان عباسی را به خلافت بنشانند. به همین دلیل مأمون تصمیم گرفت که وزیر خود را به قتل برساند و برادر او را خانه‌نشین کند. خلیفه دوباره جامه سیاه به تن کرده و بغداد را مرکز خلافت قرار داد.

ویژگی‌ها

دوره ضعف و
تجزیه

- با اتمام حکومت مأمون و خارج شدن اداره امور از دست وزیران ایرانی، حکومت عباسی ضعیف شد.
- جانشینان مأمون، سپاهی از غلامان ترک که در سرحدات ماوراءالنهر اسیر شده بودند و در تیراندازی و سوارکاری مهارت داشتند، تشکیل دادند.
- فرماندهان این سپاه با لقب امیرالامرا، قدرت را به دست گرفتند و بر امور خلافت تسلط پیدا کردند که این خود سرآغاز هرج و مرج بود.
- قیام‌های ضد عباسیان و جنبش‌های استقلال طلبانه در بخش‌های وسیعی از قلمرو خلافت، از جمله ایران و شمال آفریقا و مصر شکل گرفت.

برخی از رهبران این جنبش‌ها موفق شدند سلسله‌های حکومتی مستقلی را تأسیس کنند که این به متزله کاهش قدرت و اختیارات خلافت عباسی بود.

- دامتہ قدرت سیاسی و اداری خلافاً به بغداد محدود شد و حتی برخی امیران بر پایتخت تسلط یافتند.
- با این حال احترام و جایگاه دینی خلیفاً محفوظ ماند و بسیاری از حاکمان برای توجیه مشروعیت حکومت و مقبولیت نزد مردم، نیازمند فرمان و لواه خلیفه بودند و خود را مطیع اوامر او نشان می‌دادند.

نکته: ترکان امیرالامرا، خود سرانه خلیفه‌ای را خلیفه‌ای را خلیفه‌ای را بر جای می‌نشانند: حتی برخی از خلافاً به دست این امرا کشته یا کور شدند.

نظام اداری

- نظام اداری عباسیان نسبتاً پیشرفته بود ولی بد نیست چگونگی نظام اداری در عصر خلافاً را بررسی کنیم:
- تشکیلات اداری و مالی حکومت اسلامی در زمان پیامبر بسیار ساده بود.
- اعراب مسلمان به دلیل نداشتن سرنشسته در تشکیلات اداری، پس از فتح ایران، شام و مصر، تشکیلات سرزمین‌های فتح شده را حفظ کردند و اداره آن‌ها را به حکام محلی سپردند.
- پیشینه تأسیس دیوان در دوران اسلامی به زمان عمر بن خطاب، خلیفه دوم بازمی‌گردد. عمر بن خطاب به پیشنهاد هرمزان، یکی از فرماندهان اسیر ایرانی، دیوان جند (سپاه) را در مدینه تشکیل داد.
- به دستور عبدالملک مروان، خلیفه اموی، خط و زبان دیوان از فارسی به عربی برگردانده شد.
- در دوره نخست خلافت عباسیان، تشکیلات اداری (دیوانی) منظم با اقتباس از نظام دیوانی عهد ساسانیان شکل گرفت.
- منصب وزارت، با الگو گرفتن از دوره ساسانی به وجود آمد و وزیر در رأس تشکیلات دیوانی قرار گرفت.

مهم‌ترین دیوان‌های دوره عباسیان

در جدول زیر با مهم‌ترین دیوان‌های عصر عباسی آشنا می‌شوید.

نام دیوان	وظایف
چند (سپاه)	سرشماری و تهیه اسامی جنگاوران؛ تأمین تدارکات و ملزومات سپاه
خراج (استیفاء)	ارزیابی، محاسبه و گردآوری مالیات زمین‌های کشاورزی
بیت‌المال	ثبت، نگهداری و توزیع اموال عمومی و درآمدهای حکومت اسلامی
برید	جمع‌آوری اخبار از نقاط مختلف و ارسال آن‌ها به مرکز؛ انتقال فرمان‌ها و نامه‌های حکومتی
انشاء (رسایل)	نگارش، تنظیم، ثبت، ارسال و دریافت نامه‌های حکومتی
مظالم	رسیدگی به دعاوی و شکایت‌های طرح شده
جسبه	نظرات بر اخلاق عمومی و احکام شرع، امور بازار و مشاغل از جمله قیمت‌ها و ترازوها، امور مربوط به معابر عمومی و ساختمان‌ها

نهضت علمی و فکری مسلمانان

شکوفایی تمدن اسلامی در قرن‌های چهارم و پنجم هجری متگی برنهضتی علمی، فکری و فرهنگی بود. در جدول زیرزمینه‌ها، علل و برخی ابعاد مهم این نهضت بررسی می‌شود.

زمینه‌ها و علل شکوفایی علمی و فکری در دوران عباسیان

- آمورهای قرآن و احادیث پیامبر، انگیزه فراوانی در مسلمانان برای جستجوی دانش و علم آموزی ایجاد کرد.
- خروج مسلمانان از شبۀ جزیرۀ عربستان و فتح سرزمین‌های مانند ایران، شام، مصر و... که از پیشیته تمدنی کهن و مراکز علمی و آموزشی گوناگونی برخوردار بودند، زمینه ارتباط فکری و فرهنگی مسلمانان با دیگر فرهنگ‌ها را فراهم آورد.
- حضور پیروان ادیان دیگر از جمله یهودیان، مسیحیان، زرتشیان و... در کنار مسلمانان سبب شد تا پیروان اسلام برای دفاع از باورهای دینی خود در برابر عقاید غیراسلامی به علوم عقلی و به خصوص علم کلام توجه نشان دهند.
- برور اختلافات دینی در میان مسلمانان و شکل‌گیری فرقه‌ها و مذاهب اسلامی نیز به گسترش علم کلام کمک کرد.
- حمایت مادی و معنوی برخی خلفا و فعالیت آن‌ها نیز سهم زیادی در رواج و رونق علم و دانش در میان مسلمانان داشته است.

اوج گیری فعالیت‌های علمی و فکری مسلمانان

- با به قدرت رسیدن عباسیان و مشارکت ایرانیان، فعالیت‌های علمی و فکری به خصوص در دوران هارون الرشید، افزایش یافت.
- خاندان برمکی و سهل، نقش مهمی در گسترش نهضت علمی و فکری داشتند.
- مهمنه‌ترین مراکز علمی و آموزشی، بیت‌الحکمه و رصدخانه بغداد بود.

نهضت ترجمه

- منتظر از نهضت ترجمه، جنبش القیاس و انتقال آثار علمی و فرهنگی تمدن‌های ایران، یونان، مصرووهندبه عالم اسلامی و ترجمه آن‌ها به زبان عربی در دوره عباسیان بود.
- نهضت ترجمه تأثیر بسیار زیادی در پیشرفت‌های علمی، فکری و شکوفایی تمدن مسلمانان داشت.
- در طول این نهضت (از نیمة قرن دوم تا اوخر قرن چهارم هجری) تعداد زیادی از آثار علمی در موضوعاتی همانند فلسفه، موسیقی، سیاست و... از زبان‌های پهلوی (ایرانی)، سریانی (زبان مردم شام)، یونانی و سانسکریت (هندی) به عربی، ترجمه شد.
- در بیت‌الحکمه، تعداد زیادی از مترجمان به ترجمه کتاب از زبان‌های مختلف به عربی اشتغال داشتند که مشهورترین مترجمان، حتین بن اسحاق، اسحاق بن حتین، بنوموسی (برادران خوارزمی) و خاندان بختیشور بودند.
- بیت‌الحکمه علاوه بر ترجمه متون، کاتونی برای بحث و گفت‌وگوی علمی و تبادل افکار نیز بود.
- مأمون علاقه فراوانی به مباحث و مناظره‌های علمی داشت.

- به نمودار زیر دقت کنید در این نمودار چهارتا از مهم‌ترین فعالیت‌های بیت‌الحکمه ذکر شده‌اند. آن‌ها را خوب حفظ کنید.

بیت‌الحکمه

تألیف می‌کردند.

به گفت‌وگو می‌نشستند.

ترجمه می‌کردند.

تبادل فکر می‌کردند.

نقش علمی و فرهنگی امامان شیعه

در این بخش قصد داریم تا به مهم‌ترین فعالیت‌های امامان شیعه که نقش مهمی در نهضت علمی دوره عباسیان ایفا کردند، پیردازیم.

امام صادق (ع):

در زمان امام صادق (ع) جریان وکالت آغاز و در دوران امامان بعدی به اوج خود رسید.

وکلای ائمه کسانی بودند که در مکتب اهل بیت آموزش دیده و با اجازه آن‌ها به عنوان مرجع امور دینی مردم در شهرهای مختلف، ایغای نقش می‌کردند. این جریان تا دوران غیبت نیز تا مدتی ادامه یافت و در پی آن مرجعیت شیعی شکل گرفت.

• امام کاظم (ع):

تاریخ ۱۶۹ ق. در مدینه به بیان تعالیم‌اسلام و تربیت شاگردان اشتغال داشت. ایشان شیعیان را از همکاری با عباسیان منع می‌کرد و در موقعیت‌های مختلف با سختانی صریح به نفی حاکمیت عباسیان می‌پرداخت؛ به همین دلیل به دستور **مهدی و هارون عباسی** به زندان افتاد و سرانجام در زندان به شهادت رسید.

• امام رضا (ع):

دوره زندگی امام رضا (ع) هیزمان با دوران خلافت امین و مأمون بود. مأمون به دلیل کسب حمایت شیعیان، مهار قیام‌های علویان و جلب اعتماد اهل خراسان، امام رضا (ع) را از مدینه به مردو منتقل و مجبور به پذیرش مقام ولایت‌عهدی خود کرد. امام رضا (ع) در توپ توسط مأمون مسموم شد و به شهادت رسید.

• حتماً به دو نکته زیر توجه داشته باشید:

نکته: ۱. مأمون در مسیر بغداد، در سرخس، وزیر ایرانی خود فضلین سهل را کشت. ۲. فعالیت امامان بعد از امام رضا (ع) یعنی امام جواد (محمدتقی) (ع)، امام هادی (ع) (علی‌النقی) و امام حسن عسکری (ع) تا عصر غیبت امام مهدی (عج)، بر ۱. تربیت شاگردان، ۲. مقابله با تحریف مبانی دینی و سنت نبوی، ۳. حفظ جامعه شیعی و ۴. مبارزه با جریان‌های فکری و فرهنگی لغوی در شیعه متمرکز بود آنان بعثت تحت مراقبت جاسوسان و دستگاه امنیتی خلافت عباسی قرار داشتند و ناگزیر به آقامت در سامرا شدند.

خلافت فاطمیان

فاطمیان، خاندانی از شیعیان اسماعیلی‌مذهب بودند. اسماعیلیه شاخه‌ای از مذهب شیعه است که اسماعیل، پسر امام جعفر صادق (ع) را که قبل از آن وفات یافته بود، به عنوان امام هفتم می‌دانند. یک گروه از اسماعیلیان فاطمیان بودند که به استمرار امامت فرزندان اسماعیل اعتقاد داشتند و از این رو خلفای فاطمی، خود را نوادگان اسماعیل، پسر امام جعفر صادق (ع) می‌شمرden.

تأسیس و تشبیت و سقوط خلافت فاطمیان

در زمان خلافت عباسیان، یکی از نوادگان اسماعیل، پسر امام جعفر صادق (ع) به نام عبیدالله مهدی، حکومتی در شمال آفریقا (تونس و مراکش) بنیان نهاد. خلفای فاطمی، مصر را تصرف و قاهره را پایتخت قرار دادند تا با بغداد رقابت کنند؛ سپس منطقه شام را نیز گرفتند. خلافت فاطمیان در زمان مستنصر به اوج قدرت سیاسی و شکوه رسید. در اوخر حکومت مستنصر، حکومت فاطمیان دچار ضعف سیاسی و بحران اقتصادی شد و سرانجام توسط صلاح‌الدین ایوبی متصرف شد. حملات پیاپی سلجوقیان به قلمرو خلافت فاطمی و سپس شروع جنگ‌های صلیبی، وضعیت آن‌ها را بدتر کرد.

• روابط فاطمیان و عباسیان

روابط فاطمیان و عباسیان همواره خصومت‌آمیز بود. فاطمیان خلافت را حق خود می‌دانستند و با فرستادن مبلغ به سرزمین‌های دور و نزدیک و گسترش دعوت اسماعیلی، خشم و وحشت خلفای عباسی را برانگیخته بودند.

برخی از مبلغان علاوه بر تبلیغ علیه دشمنان خود، اقدام به عملیات سیاسی و نظامی نیز می‌کردند. در مقابل، عباسیان نیز کوشیدند از توان سیاسی و نظامی حکومت سلجوقیان و دیگر متحدان خود و نیز تبلیغات گسترده، برای مقابله با خلافت فاطمی استفاده کنند.

• اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی فاطمیان

یکی از نویسندهای دوره فاطمیان می‌گویند: «کتابخانه کاخ قاهره از شگفتی‌های دنیاست و گویا در تمام جهان اسلام، کتابخانه‌ای بزرگ‌تر از کتابخانه قاهره که در قصر قرار دارد، نیست... و گفته می‌شود که ششصد و یک هزار کتاب دارد و از خطوط منسوب به صاحبانش (نسخه‌های خطی) در آن بسیار هست.» راست یا دروغ این سخن با بررسی اوضاع اجتماعی و سیاسی فاطمیان که در جدول زیر آمده مشخص می‌شود.

ابعاد	ویژگی‌ها
سیاست / مذهبی	<ul style="list-style-type: none"> • خلافت فاطمی نسبت به ترویج مذهب تشیع اسماعیلی و رواج آینهای شیعی توجه جدی داشتند و در حمایت از عالمان شیعه تلاش زیادی می‌کردند. • اهل تسنن نیز در زمان آنان، آزادانه به زندگی و فعالیت دینی می‌پرداختند.
فعالیت‌های علمی و فرهنگی	<ul style="list-style-type: none"> • مذهب اسماعیلیه از مذاهب عقل‌گرا بود و به علوم مختلف از جمله فلسفه و کلام توجه خاصی نشان می‌داد. • قاهره مرکز فعالیت وسیع علمی و آموزشی گوناگونی بود. • دانشگاه آزاده در قاهره توسط فاطمیان تأسیس شد و مرکز علمی دیگر به نام دارالعلم (الحكمه) تأسیس شد که استادان بزرگی در آن به تدریس علوم مختلف از قبیل نجوم، طب، ادیان و... پرداختند. (مقابله با بیت‌الحكمة بغداد) • هدف اساسی فاطمیان از ایجاد مراکز علمی، تربیت عالمان و داعیان مسلط به تعالیم مذهب اسماعیلی و دیگر معارف بود.
معماری	<ul style="list-style-type: none"> • آن‌ها شهرهای مختلفی را بنا کردند که باشکوه‌ترین، قاهره بود. • مساجد جامع آرَّه، جامع حاکم و جامع القصر از مشهورترین آثار معماری این عصر در قاهره به شمار می‌روند. • از جمله هنرها رایج آن زمان، می‌توان به نقاشی، شیشه‌گری، کاشی‌کاری و... اشاره کرد.
هنر و صنایع	<ul style="list-style-type: none"> • هنرمندان آن دوره در برخی از هنرها مانند شیشه‌گری، بلورسازی و سفالگری به نوآوری پرداختند و شیوه‌های جدیدی را ابداع کردند. • مراکز و کارگاه‌های پارچه‌بافی در عصر فاطمیان در شهرهای مختلف مصر از جمله قاهره، مشغول تولید انواع منسوجات بودند و برخی از این مراکز، پارچه‌های گران‌قیمت که مخصوص خلفاً و دولتمردان فاطمی بود، تولید می‌کردند.

فصل سوم: ایران، از ورود اسلام تا پایان صفویه

درس هشتم: اسلام در ایران؛ زعینه‌های ظهور...

حمله اعراب مسلمان به ایران که منجر به سقوط ساسانیان و آغاز دوران اسلامی شد، رویداد مهمی در تاریخ کشور ما به شمار می‌رود تا جایی که آن را به دو دوره پیش از اسلام یا ایران دوره باستان و ایران اسلامی، تقسیم می‌کنند. در این درس با چگونگی فتح ایران توسط اعراب و تحولات مهم سیاسی، اجتماعی و فرهنگی پس از آن آشنا می‌شویم.

فتح ایران

اعرب به دلیل مجاورت با مرزهای جنوب و جنوب غربی ایران، متوجه ایران عصر ساسانی شدند.

ساسانیان و اعراب

در دوران باستان، قبایل بیابان گرد عرب که در مجاورت مرزهای جنوب و جنوب غربی می‌زیستند، مکرر به شهرها و آبادی‌های مرزی می‌پنهن ما هجوم می‌آورند؛ به همین دلیل حکومت ساسانیان، علاوه بر زنجیرهای از پادگان شهرها که در مرزهای جنوب غربی قلمرو خود ایجاد کرده بود، دولت دستنشاندهای از طایفة عرب آل مُنذر (الخیان) را در حیره بر سر کار آورد تا در برابر یورش اعراب بدیع از مرزهای ایران دفاع کند. در جنوب غیر از بحرین و عمان که جزء سرزمین اصلی ایران بودند و مرزبانان ایرانی بر آنچا حکومت می‌کردند، یعنی نیز از زمان خسروانوشیروان به تصرف ساسانیان درآمد.

وضعیت ایران در آستانه حمله اعراب

هم‌زمان با ظهور اسلام، وضعیت سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران چندان مناسب نبود. در نمودار زیر، برخی از مهم‌ترین جنبه‌های آن مورد بررسی قرار می‌گیرد:

وضعیت سیاسی

- ۱ جنگ‌های طولانی و پرخرج با روم در غرب ۲ نبردهای پی‌درپی با اقوام بیابان‌گرد در مرزهای شرقی ۳ اختلاف و نزاع بزرگان و اشراف ۴ آشفتگی حکومتی و بر تخت نشستن شاهان متعدد در مدت‌زمان کوتاه پس از خسروپرویز

وضعیت اجتماعی

- ۱ جدایی و فاصله طبقات جامعه ایران از یکدیگر ۲ اختلافات مذهبی و سرکوب مخالفان دین رسمی ۳ تنگ‌نظری موبدان و دخالت آنان در امور کشور

وضعیت اقتصادی

- ۱ شیوع بیماری مرگبار طاعون ۲ طغیان شدید رودهای دجله و فرات ۳ ورود خسارت به زمین‌های حاصلخیز آسورستان (بین‌النهرین، سواد و عراق)

نکته: از میان برداشتن دولت آل مُنذر (الخیان) توسط خسروپرویز موجب شکست سپاه ساسانی مقابل قبیله‌های عرب مجاور مرزهای ایران و از بین رفتن ابهت و عظمت ساسانی در چشم اعراب و آغاز هجوم آنان به کاروان‌ها و آبادی‌های مرزی ایران شد.

نخستین برخوردهای مسلمانان با ایرانیان

پیش از فتوحات، مسلمانان با ایرانیان برخوردهایی داشتند و نیز برخی از ایرانیان اسلام آوردن که به ترتیب چگونگی این حوادث در زیر آمده است.

۱. خسروپرویز دعوت پیامبر به اسلام را نپذیرفت و به باذان (حاکم ایرانی یمن) دستور داد به حجاز برود و پیامبر را دستگیر کند و به تیسفون بفرستد.
۲. بتابر روایتی دیگر، پیامبر خبر کشته شدن خسروپرویز را به باذان داد و او نیز همراه دیگر ایرانیان یمن اسلام آورد (ایران پس از سلمان فارسی ایمان آوردن و در خلال شورش‌هایی بهخصوص در برابر از دین برگشتگان و پیامبران دروغین، رسیدانه جنگیدند و اسلام آوردن خود را ثابت کردند).
۳. اسلام به یمن، بحرین و عمان در زمان پیامبر راه یافت. مرزبانان مناطق تاب مقاومت با مسلمین را نداشتند و زرتشیان بحرینی، به اطاعت مسلمانان و پرداخت جزیه گردن نهادند.

حمله اعراب مسلمان به ایران

در شرایطی که دربار ساسانی دچار اختلاف و آشفتگی بود، اعراب مسلمان در اواخر دوران خلافت ابوبکر به منطقه سواد حمله کردند و تعدادی از آبادی‌ها و شهرهای آن منطقه را به جنگ و یا صلح گشودند در زمان خلافت عمر بن خطاب حملات جدی‌تر شد. این حملات در زمان یزدگرد سوم صورت گرفت که به واسطه جلوس او، امور کشور کمی سامان یافته بود. با وجود این، طی حملاتی، ایران فتح شد و بساط سلطنت ساسانی نیز فروپاشید.

- در جدول زیر با اصلی‌ترین چنگ‌هایی که به پیروزی مسلمانان و فتح ایران ختم شد، آشنا می‌شوید.

چنگ‌های بین ایران و اعراب مسلمان	
نام چنگ	نتیجه
چسر یا پل (۱۲ ق)	<ul style="list-style-type: none"> شکست اعراب مسلمان باز پس گرفتن متصرفات توسط سپاه ایران
قادسیه (۱۴ ق)	<ul style="list-style-type: none"> شکست ایران تصرف تیسفون، پایتخت ساسانیان نالمید شدن رستم فرخزاد از پیروزی
خلولا (۱۶ ق)	<ul style="list-style-type: none"> شکست سپاه ایران سقوط تیسفون
تهاوتد (فتح الفتوح) (۲۱ ق)	<ul style="list-style-type: none"> شکست سپاه ایران قطعی شدن سرنوشت حکومت ساسانی ورود مسلمانان از هر سو به داخل ایران گشوده شدن شهرها و ولایات به چنگ و صلح

- نمودار زیر به عوامل شکست ایرانیان در چنگ قادسیه اشاره می‌کند:

نالمیدی رستم فرخزاد، فرمانده سپاه ساسانی از پیروزی

اختلافات داخلی ایرانیان

همکاری برخی دهقانان و قبیله‌های عرب ساکن سواد با مسلمانان

عوامل شکست ایرانیان در چنگ قادسیه

دو قرن حکومت اعراب بر ایران

پس از فتح ایران توسط مسلمین، حکومت سیاسی بومی در سرتاسر قلمرو ایران به وجود نیامد و اعراب بر آن تسلط یافتند اما از آنجایی که این سرزمین آنچنان بزرگ بود و از طرف دیگر هم، اعراب تجربه‌ای در حکومت‌داری نداشتند، اوضاع آشفته شد. در سه دوره خلفای راشدین، امویان و عباسیان، ایران در این اوضاع ناپسامان به سر می‌برد. در جدول زیر وصف آن آمده است.

دوره‌ها	ویژگی‌ها
عصر خلفای نخستین	<ul style="list-style-type: none"> هر شهری که توسط اعراب مسلمان فتح می‌شد به فرمان خلیفه، شخصی از میان فرماندهان سپاه یا صحابه به حکومت آنچا می‌رسید. ادارة امور دیوانی چون گذشته در اختیار ایرانیان بود. محاسبه و دریافت مالیات‌ها همچنان توسط دبیران و دهقانان ایرانی انجام می‌گرفت و دفترهای دیوانی به زبان پهلوی بود. سکه‌های ساسانی همچنان در گردش بود.
	<ul style="list-style-type: none"> در زمان امویان مناطق مختلف ایران تحت فرمان و نظارت والی عراق اداره می‌شد. در مواقعی خلفای اموی در عزل و نصب حاکمان مناطق مهمی مثل خراسان و آذربایجان به طور مستقیم دخالت می‌کردند. حکومت شهرها و مناطق مختلف دنیای اسلامی از جمله ایران در انحصار کامل اشرافیت اموی و سران قبیله‌های عرب متحد آنان بود. زیادbin آبیه، پسرش عبیدالله، حاجاج بن یوسف ثقی و یوسف بن عمر از والیان معروف اموی بودند که بر عراق و ایران فرمان راندند.
	<ul style="list-style-type: none"> با روی کار آمدن خاتمان عباسی و انتقال مرکز خلافت از دمشق به بغداد، در سرزمین‌های ایرانی شرایط به نفع ایرانیان تغییر یافت. برخی سیاست‌مداران و دیوان‌سالاران ایرانی به منصب‌های مهم نظامی و سیاسی دست پیدا کردند. تداوم سلطه اعراب بر ایران و برخی اقدامات عباسیان زمینه ناخشودی و مخالفت ایرانیان را نسبت به خلافت عباسی فراهم آورد.
	<ul style="list-style-type: none"> نهاده: ۱ مهاجرت قبیله‌های عرب به ایران در قرن اول (دوران خلافت اموی)، یکی از رویدادهای مهمی است که آثار سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زیادی بر جا گذاشت. این مهاجرت‌ها از دوران فتوحات به منظور تحکیم سلطه مسلمانان بر ایران شروع شد و در دوره امویان شدت یافت: برای مثال در زمان معاویه ۵۰ هزار مرد چنگی عرب به همراه خانواده‌شان به ایران کوچ کردند. نهاده: ۲ ساکنان شهرهایی مثل همدان، ری، فارس و بهخصوص استخر که خاستگاه خاتمان ساسانی بود، بارها بر اعراب شوریدند و لی چون هماهنگ نبودند کار به جایی نبردند.

درس چهارم: اوضاع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ...

آشنازی با اوضاع اجتماعی، تحولات اقتصادی و جنبه‌های مختلف حیات علمی و فرهنگی ایران دوره قاجار نظیر هنر و معماری، از مباحثت مهم و کلیدی در مطالعات تاریخی این دوره محسوب می‌شود. به عبارت دیگر اگر می‌خواهید تأثیرگذاری غرب و تحولات آن بر ایران (از نظر سایر جنبه‌ها) و تحولات داخلی ایران را بشناسید، لازم است که این درس را خوب بخوانید.

اوضاع اجتماعی

جامعه ایران در دوره قاجار شامل اقوام و گروه‌های زیر بود:

۱. روستاییان:

- به جز اربابان و زمین‌داران، اغلب بی‌زمین بودند که در اراضی مالکان کار می‌کردند.
- کم و بیش تحت ستم اربابان و مأموران مالیاتی بودند.

۲. ایلات و هشایر:

- در رأس ایلات، سران ایل قرار داشتند.
- همه مناسبات و روابط حکومت و ایل زیرنظر سران ایل بود.
- افراد ایل به سبب کارهایی که برای سران ایل انجام می‌دادند، نسبت به روستاییان وضعیت بهتری داشتند.
- از متابع تأمین نیروی نظامی حکومت قاجار به شمار می‌رفتند.
- سران ایلات اغلب در مناطق نفوذ خود به طور مستقل حکومت می‌کردند.

۳. شهرنشینان:

- در شهرها گروه‌های مختلفی از قبیل مقامها و کارگزاران حکومتی، علماء و دانشمندان، اصناف و پیشوaran، کارگران و بازرگانان زندگی می‌کردند.
- برخی از مردم شهر نیز بیکار و تهی دست بودند.
- افراد نسبت به محلات خود شدیداً احساس تعلق و افتخار می‌کردند.
- عوامل مختلف قومی، مذهبی و شغلی سبب تمایز و تفاوت در بین اهالی یک شهر در محلات گوناگون می‌شد.
- یکی از گروه‌های اجتماعی عصر قاجار که در شهرها و روستاهای زندگی می‌کردند، روحانیون بودند.

۴. روحانیون:

- به دلیل بافت و ساختار مذهبی جامعه سنتی دوره قاجار در میان افشار مختلف، نفوذ فراوانی داشتند و متصدی امور دینی بودند.
- به سبب نظارت بر موقوفات و دریافت وجوهات شرعی از نظر مالی مستقل از حکومت بودند.
- به دلیل عدم وابستگی به حکومت و آموزه‌های دین در مقاطعی از تاریخ معاصر ایران در برابر قدرت‌های خارجی ایستادگی کردند و اقدامات شاهان و درباریان قاجار را به چالش کشیدند.

نکته: بازارها هسته اصلی نظام اقتصادی و اجتماعی شهرها بودند و شالوده زندگی اجتماعی و اقتصادی را در مراکز شهری تشکیل می‌دادند. هر حرفه، کسبوکاری در بازار داشت و هر صنف در یک راسته فعالیت می‌کرد.

اوضاع اقتصادی

در دوره قاجار به دلیل تحولات جهانی و تغییرات مناسبات سیاسی، وضعیت اقتصادی کشورمان نیز تا حدودی دستخوش تحولاتی نسبت به دوره‌های قبل شد.

نظام تولید

در دوره قاجار سه شیوه تولید وجود داشت:

شیوه‌های تولید در عصر قاجار

- در این شیوه ساکنان روستاهای کشاورزان از تولید سهم معینی را دریافت می‌کردند.
- روستاییان بی‌زمین اغلب روی اراضی مالکان کار می‌کردند.
- در ازای بهره‌برداری از ملک ارباب، گاه تا یک‌سوم محصول را به عنوان بهره مالکانه به او تحویل می‌دادند؛ بخشی را نیز به عنوان مالیات به دولت می‌پرداختند و بخشی هم سهم خودشان می‌شد.

سهمبری دهقانی

- ویژه اقتصاد شهری بود.
- این گروه از کارگران و اصناف و تولیدکنندگان شهری در کارگاه‌ها و مراکز تولید شهری به کار اشتغال داشتند.

خرده کالایی

دولتی و خصوصی

مختص ایلات و کوچنشینان بود: مانند تولید گوشت، پوست، پشم، گلیم، فرش، ایلیاتی، لبنتیات و ...

شبانکارگی (شبانی) یا ایلیاتی

با سقوط صفویان و بحران‌ها و تحولات پس از آن، اوضاع اقتصادی و حرفه‌های تخصصی ایران دچار تحولاتی شد. در جدول زیر با وضعیت صنایع و تأثیر واردات خارجی به آن، گشاورزی و فرش در دوره قاجار آشنا می‌شوید.

فروش در دوره قاجار	کشاورزی	صنایع و تأثیر واردات خارجی بر آن
<ul style="list-style-type: none"> • رشد چشمگیر صادرات فرش به کشورهای جهان، بهویژه اروپا و آمریکا • عوامل مؤثر در رشد تولید و صادرات فرش در عصر قاجار: <ul style="list-style-type: none"> ۱. ارزانی نیروی کار ۲. طرح و نقشه‌های زیبا و متنوع ۳. هترمندی و ظرافت بافت‌گان ایرانی ۴. تقاضای بازار جهانی ۵. سرمایه‌گذاری خارجی ۶. رکود صنعت صادرات ابریشم ۷. کمبود طلا و نقره برای تأمین مالی واردات کالا از اروپا • مهم‌ترین مراکز قالی‌بافی عصر قاجار: تبریز، کاشان، همدان، اصفهان، کرمان، کردستان، آذربایجان. در شهرهای اراک و تبریز کارگاه‌های فرش توسط تجار داخلی و سرمایه‌گذاران خارجی ایجاد شد. 	<ul style="list-style-type: none"> • افزایش تولید و صادرات پتبه از ایران به روسیه به دلیل جنگ‌های استقلال آمریکا • اقدامات بازرگانی روسی و ارمتی برای افزایش تولید و صادرات پتبه از ایران به روسیه: <ul style="list-style-type: none"> ۱. حمایت مالی ۲. نصب دستگاه‌های پتبه پاک‌کنی ۳. توزیع بذر ۴. بالا بردن استانداردهای تولید • تجارت شدن کشاورزی در عصر قاجار تغییر زیادی در کشاورزی ایجاد نکرد اما افزایش درآمد مالکان و مشارکت تجار ایرانی و خارجی موجب افزایش صدور محصولاتی مانند پتبه و ترباک شد. با ورود محصولات جدید کشاورزی مانند نخودفرنگی، گوجه‌فرنگی و سبزی زمینی از اروپا به ایران، تحول عظیم در شیوه تغذیه ایرانی به وجود آمد. (سبزی زمینی محصول مهمی بود و در زمان مظفر الدین شاه برای مقابله با قحطی، کشاورزان به کشت آن تشویق شدند.) 	<ul style="list-style-type: none"> • آغاز بحران‌های شدید سیاسی و نظامی با سقوط صفویان و رکود در عرصه اقتصادی و تولید • رونق صنایع دستی در اوایل دوره قاجار • عدم رورود کالاهای اروپایی به ایران به علت جنگ‌های ناپلئون در اوایل قاجار • سرازیر شدن سیل کالاهای اروپایی با پایان یافتن جنگ در اروپا • انحطاط تدریجی صنایع دستی ایران و نابودی مراکز قدیمی و پر رونق صنایع دستی ایران مثل کاشان، اصفهان، شیراز، کرمان و یزد. • ضربه شدید ورود محصولات صنعتی انگلستان، به صنایع ایران

قالیچه کرمان - دوره قاجار

بازار و تجارت در دوره قاجار

نمونه‌ای از پارچه‌های دوره قاجار

نگاهی به اوضاع علمی و فرهنگی ایران در عصر قاجار

در دوره قاجار نیز نظام تعلیم و تربیت سنتی ایران تداوم و گسترش یافت. در آن زمان سواد‌آموزی مقدماتی، ۱ در مکتب‌خانه‌ها یا ۲ از طریق معلمان خصوصی و یا ۲ معلمان سرخانه انجام می‌گرفت. دانش‌آموزانی که توانایی مالی و علاقه به ادامه تحصیل داشتند، وارد مدرسه‌های قدیم و حوزه‌های علمیه می‌شدند.

▪ مدرسه‌های قدیم و حوزه‌های علمیه

با وضعیت علم‌آموزی کمی آشنا شوید.

علوم نقلی و عقلی در آن‌ها تعلیم داده می‌شد.

مدرسه‌های مروی و سپهسالار (مدرسه عالی شهید مطهری کنونی) از جمله مراکز علمی و آموزشی مهم و بزرگ این دوره بودند که در پایتخت (تهران) تأسیس شدند. عالمان و اندیشمندان برجسته‌ای در این مراکز تحصیل و تدریس می‌کردند.

▪ مراکز آموزشی جدید

به تدریج مراکز آموزشی جدید تأسیس شدند و جای مراکز و مدارس قدیمی را گرفتند و شیوه تعلیم و تربیت تغییر کرد. در ادامه با جواب و چگونگی این تغییرات آشنا می‌شوید.

▪ دلایل تغییر روش‌های تعلیم و تربیت در ایران در دوره قاجار

نگاه برخی حاکمان داخلی و روشنگران به پیشرفت‌های کشورهای اروپایی دوخته شده بود.

برخی از کشورهای استعمارگر بهدلیل منافع خود، در صدد تغییر روش‌های تعلیم و تربیت در ایران بودند.

مدرسه سپهسالار - تهران

در چتین فضایی و پس از آشتایی با پیشرفت‌های ایجادشده در اروپا ← نخستین مدرسه‌ها به دست مسیونرهای اروپایی و آمریکایی تأسیس شد پس از آن مدارس جدیدی در ایران براساس روش‌های تعلیم و تربیت عمومی توسط حکومت قاجار و برخی افراد سرشناس فرهنگی و سیاسی تأسیس شد.

• **غالب مدارس تازه تأسیس شده**

متناوب با فرهنگ اروپاییان ساخته شده بود.

تفاوت‌های جدی با سبک و فرهنگ تعلیم و تربیت در ایران اسلامی داشت.

■ **دارالفنون**

یکی از مدارسی بود که با هدف آموزش علوم مختلف و فنون جدید تأسیس شد.

به دست امیرکبیر تأسیس شد ولی خود آن را به چشم ندید و به قتل رسید.

مدرسة دارالفنون

هدف تأسیس آن جایگزین کردن آموزش دانشجویان ایران در داخل کشور به جای فرستادن آن‌ها به خارج بود.

همان‌طور که خواندید فقط حکومت به فکر نوسازی آموزش نبود؛ افراد سرشناسی مانند میرزا حسن رشدیه و بی‌بی‌خانم استرآبادی در این مسیر گام برداشتند. در نمودار زیر با مهم‌ترین اقدامات رشدیه آشنا خواهید شد اما درباره بی‌بی‌خانم باید بگوییم که وی از جمله زنان فاضلی بود که مدرسه دوشیزگان را به متظور تحصیل دختران در تهران تأسیس کرد.

یکی از شخصیت‌های فرهنگی عصر قاجار بود.

میرزا حسن رشدیه

برای ساخت مدارس جدید به‌ویژه در دوره تحصیلی ابتدایی بسیار تلاش کرد.

هدف او فراهم آوردن شرایط برای سوادآموزی فرزندان تمام قشرهای مختلف جامعه بود.

در این جدول با وضعیت دیگر رشته‌های هنری و علمی آشنا می‌شوید:

رشته علمی و هنری	عالیان سرشناس	ویژگی‌ها
ادبیات	شعله اصفهانی، ملک‌الشعراء صبای کلشانی، وصال شیرازی، فروغی بسطامی، قاآنی شیرازی	• بازگشت ادبی: شاعران این دوره به سبک شعرایی چون فردوسی، نظامی، خاقانی، فرخی و منوچهری جنبشی برای احیای سبک کلاسیک برپا کردن که به دوره بازگشت ادبی شهرت یافت. • از دوره ناصرالدین‌شاه به مرور و به صورت ملایم، ادبیات انتقادی وارد حیات فرهنگی جامعه شد و در دوره مظفری به صورت (هجو) و در دوره مشروطه با مضماین (وطن‌پرستی، مبارزه با استبداد و استعمار) جلوه‌گر گردید. عارف قزوینی و ملک‌الشعرای بهار در زمرة این دسته از شاعران قرار دارند.
خوشنویسی	محمد رضا کلهر، میرزا وصال شیرازی، محمد حسین سیفی قزوینی (عمادالکتاب)	• در قرن سیزدهم خوشنویسی رونق گرفت. از این دوره به‌ویژه آثار نفیسی به خط نسخ بر جای مانده است. • از اوایل قرن چهاردهم خوشنویسی از رونق افتاد و سیر نزولی را در پیش گرفت.
پزشکی	میرزا علی‌اکبرخان نظام‌الاطباء، میرزا حسین افشار، بهرام‌خان طبیب و -	• قبل از رواج پزشکی توین، در ایران طب سنتی رواج داشت. • با تأسیس مدرسه دارالفنون، پزشکی توین وارد ایران شد. • با ورود پزشکان اروپایی و اعزام دانشجویانی به اروپا برای تحصیل پزشکی، این علم دچار تحول اساسی شد.
ریاضیات و فیزیک	میرزا نظام‌الدین غفاری، عبدالغفار نجم‌الدوله	نظام‌الدین غفاری در دوره قاجار به اروپا اعزام شد. در مدرسه پلی‌تکنیک پاریس تحصیل کرد و معلم ناصرالدین‌شاه شد. او راه شوشه تهران به آمل را به دستور ناصرالدین‌شاه کشید و ملقب به مهندس‌الممالک شد.
تذهیب	میرزا عبدالوهاب ملقب به «مذہب باشی»، محمدعلی شیرازی، میرزا یوسف شیرازی	• تذهب، هنر تزیین کتاب‌ها، تامه‌ها، استناد و قباله‌های ازدواج اشراف با طلا و سنگ‌های قیمتی است. • هنر تذهب در اوایل دوره قاجار رونق زیادی یافت ولی بعدها به تدریج افول کرد.
موسیقی	محمدحسن سنتورخان، میرزا عبدالله، غلامحسین درویش	• تا قبل از تأسیس دارالفنون، موسیقی رونق چندانی نداشت. • در دارالفنون رشته‌ای به هنر موسیقی اختصاص یافت. • به دستور ناصرالدین‌شاه، استادی فرانسوی به نام موسیو لومر برای تدریس موسیقی در دارالفنون استخدام شد. • بعدها با اختراع گرامافون موسیقی رونق تازه‌ای یافت.
فلسفه	ملا عبدالله زنجیری، حاج ملا‌هدی سبزواری، آقا علی مدرس تهرانی، آقا محمد رضا قمشه‌ای، میرزا ابوالحسن جلوه و آقا میرزا حسین سبزواری	• تحول چشمگیر در فلسفه اسلامی • کمتر شدن تگارش آثار فلسفه به زبان فارسی • آشنا شدن عالمان ایرانی با فلسفه جدید غرب

هـنـر و مـعـمـارـی

در این جدول با برخی شاخه‌های هنری این دوره آشنا می‌شویم:

اتواع هنرها	توضیحات
نقاشی	<ul style="list-style-type: none"> افول هنر نگارگری به دنبال سقوط صفویه و جنگ‌های داخلی دلایل تحول نقاشی در عصر قاجار: ۱. وحدت سیاسی و استقرار امتیت ۲. حمایت شاهان و دربار ۳. ارتباط با غرب گردآوری هترمندان نقاش در تهران به وسیله فتحعلی شاه تأثیرپذیری نگارگری ایرانی از هنر نقاشی مدرن اروپایی در دوره ناصرالدین شاه معروف‌ترین نقاشان: محمد غفاری معروف به کمال‌الملک
تعزیه	<ul style="list-style-type: none"> رواج این هنر در عصر صفویه برای بزرگداشت حماسه کربلا و شهادت امام حسین (ع) گسترش در عصر ناصرالدین شاه از مکان‌های اجرای تعزیه در تهران: تکیه دولت
نمایش کمدی	<ul style="list-style-type: none"> اجرای نمایش‌های روحوضی (سیاه‌بازی)، بقال‌بازی در مراسم شادی استفاده هترمندان از نمایش‌های کمدی برای ایراد مضامین جدی و انتقادهای سیاسی و اجتماعی
تئاتر	<ul style="list-style-type: none"> گسترش هنر تئاتر در ایران به سبک اروپایی به همت دانشجویان اعزامی به اروپا ساخت یک تالار نمایش به دستور ناصرالدین شاه در محل فعلی دارالفنون توسط میرزا علی‌اکبر خان مزین‌الدوله (نقاش‌باشی)
معماری	<ul style="list-style-type: none"> ست معماری ایرانی اسلامی در عصر قاجار با توجه به شرایط اقلیمی (آب و هوایی) و نوع مصالح ساختمانی تداوم یافت. این ست در دوران سلجوقی، تیموری، صفویان درخشش بینظیری داشت. ترکیب عناصر و ویژگی‌های معماری ایرانی و اروپایی ایجاد بناهای کارت پستالی به تقلید از بناهای اروپایی کاخ شمس‌العماره در مجموعه کاخ گلستان به دستور ناصرالدین شاه ساخته شد. ساخت برخی بناها با رعایت مجموعه اصول معماری سنتی ایرانی خانه باشکوهی در برخی از شهرها از جمله خانه بروجردی‌ها در کاشان

تابلو تالار آینه اثر کمال‌الملک، نقاش عصر قاجار و پهلوی

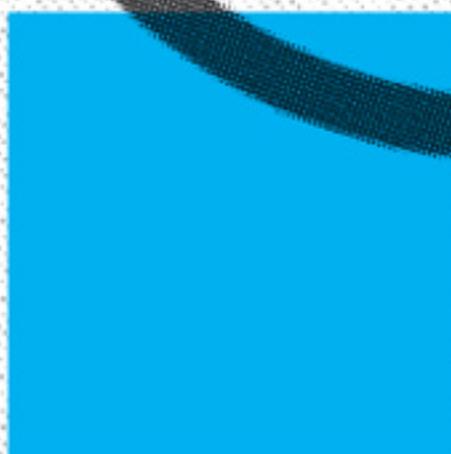
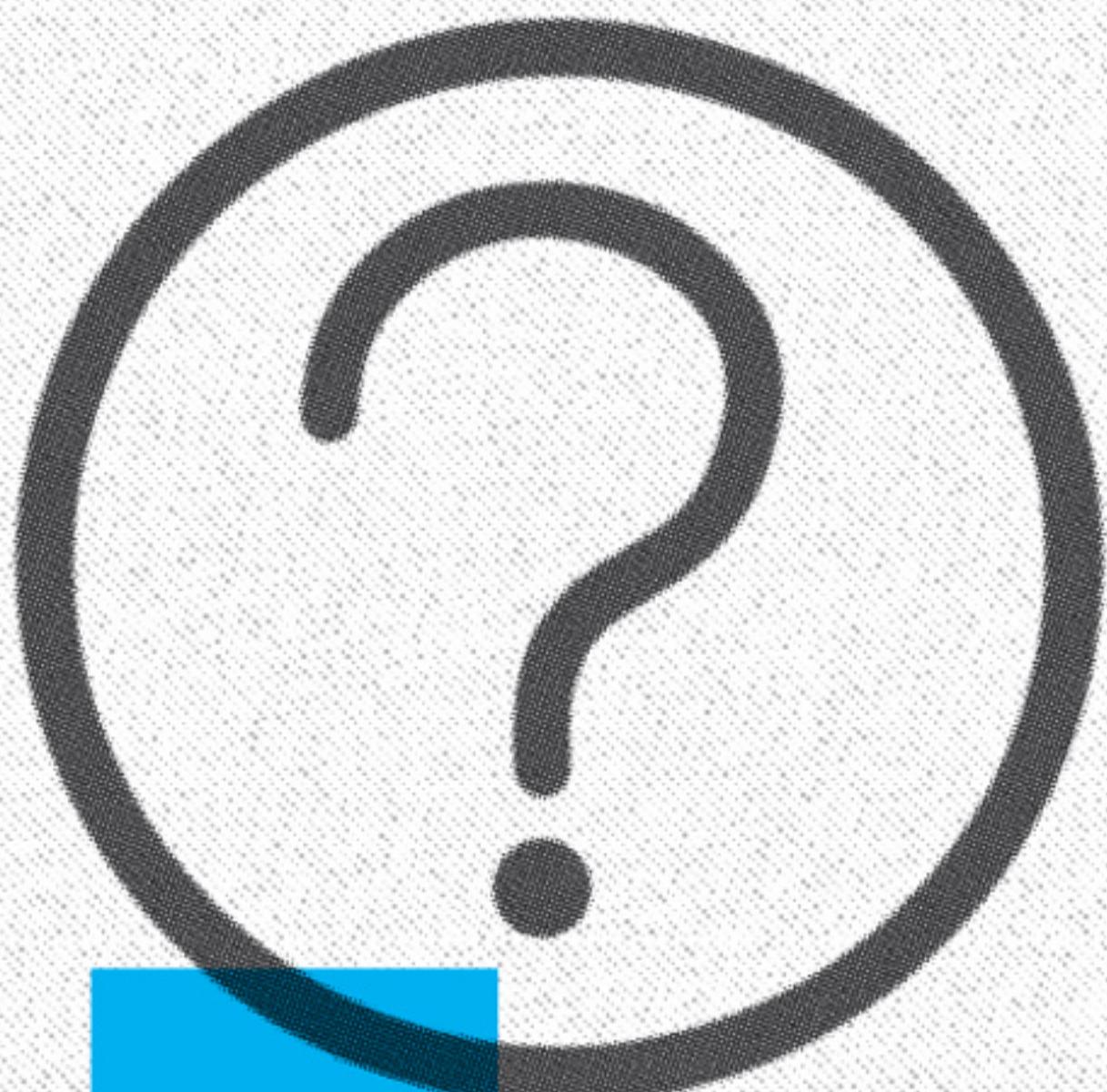

نقاره‌خوان دوره گرد – دوره قاجار

خانه بروجردی‌ها – کاشان

بانک سست

۱۷۷. کدامیک از شخصیت‌های زیر، عنوان «آگوستوس» را انتخاب کرد؟
- کنستانتین
 - تئودوسیوس
 - اکتاویان
 - ژولیوس سزار
۱۷۸. کدام گزینه جزء مهم‌ترین تغییرات مجلس «سنای پس از تغییرات نظام حکومتی رم بود؟
- افزایش مشارکت در اداره امور
 - باقی ماندن به عنوان مجمع اصلی مشورتی و انتخاب امپراتور
 - تبديل شدن به مجمع اصلی مشورتی و کاهش اختیارات امپراتور
 - تبدیل شدن به مجمع اصلی مشورتی و افزایش اختیارات امپراتور
۱۷۹. تصویر مقابل مربوط به کیست؟
- پریکلس - سیاستمدار آتن
 - کنستانتین - امپراتور روم
 - اوکتاویان - امپراتور روم
 - ژولیوس سزار - امپراتور روم
۱۸۰. کدام گروه‌ها به مخالفت با حضرت عیسی (ع) پرداختند و در صدها نابودی ایشان برآمدند؟
- عامه یهودیان و یونانیان
 - مجلس سنای رومیان و پیشوایان یهود
 - پیشوایان یهود و رومیان
 - بردهگان و رومیان
۱۸۱. در حدود ۵ سال بعد از، مسیحیت دین رسمی امپراتوری روم شد.
- کنستانتین
 - تئودوسیوس
 - اکتاویان
 - ژولیوس سزار
۱۸۲. کدام عامل فرهنگ و اخلاق جامعه رومی را بهشت تحت تأثیر قرار داد؟
- باورهای کهن ایرانی
 - تأثیر تعالیم حضرت عیسی (ع)
 - پرستش ایزدمهر (میترا)
 - تأثیر فرهنگ و تمدن یونان
۱۸۳. کدام مورد از نتایج گرویدن کنستانتین، امپراتور روم به دین مسیحیت در اروپا است؟
- سختگیری نسبت به مسیحیان بیشتر شد.
 - دین مسیحیت در اروپا رسمیت یافت.
 - خشم و نگرانی روحانیون یهودی و حاکمان روم غربی را فراهم آورد.
 - برخی از ریشه‌های دینی ایرانیان در بخش‌هایی از اروپا گسترش یافت.
۱۸۴. در امپراتوری روم، عامه مردم از کدام طریق در اداره امور کشور مشارکت می‌گردند؟
- شرکت در نظام دولت - شهری
 - شرکت در جنگها
 - مجتمع نمایندگان خود
 - شرکت در مجلس سنا
۱۸۵. در زمان قسطنطین امپراتور روم شرقی، دین مسیحیت چه موقعیتی یافت؟
- رونق بی‌سابقه‌ای یافت.
 - به دین رسمی امپراتوری تبدیل شد.
 - یهودیان بهشت با این آیین به مخالفت برخاستند.
 - مسیحیان تحت تعقیب قرار گرفتند.

درس هفتم: مطالعه و کاوش در گذشته‌های دور ?

۱۸۶. مورخان ایرانی تا پیش از کاوش‌های باستان‌شناسی، تاریخ ایران باستان را بر پایه چه منابعی می‌نوشتند؟
- منتشر کورش - داستان‌های شاهنامه فردوسی
 - ترجمة خدای نامه‌ها - خواندن خط میخی
 - ترجمة خدای نامه‌ها - داستان‌های شاهنامه فردوسی
 - منتشر کورش - کتاب‌های تاریخی یونان و روم
۱۸۷. مطالب مربوط به کدامیک از سلسله‌های زیر آمیخته با افسانه‌های کهن است؟
- پیشدادیان - اشکانیان
 - پیشدادیان - ساسانیان
 - کیانیان
 - اشکانیان
۱۸۸. نخستین سلسله افسانه‌ای (اساطیری) ایران کدامیک از سلسله‌های زیر است؟
- پیشدادیان
 - کیانیان
 - ساسانیان
 - اشکانیان
۱۸۹. به عقیده بیشتر اسطوره‌شناسان کدام گزاره درباره افسانه‌ها درست نیست؟
- محتوی افسانه‌ها به کلی غیرواقعی است.
 - افسانه‌ها براساس واقعیت‌های تاریخی ساخته شده‌اند.
 - دوران تاریخ ایران با دوران اساطیری (افسانه‌ای) آغاز می‌شود
 - در بین اقوام و جوامع کهن ایران باستان، افسانه و اسطوره وجود نداشته است.
۱۹۰. داستان «جمشید»، مربوط به کدامیک از سلسله‌های باستانی ایران است؟
- ساسانیان
 - پیشدادیان
 - کیانیان
 - هخامنشیان
۱۹۱. تا دویست سال پیش، اطلاعات عموم مورخان درباره کدام سلسله نسبت به سایر سلسله‌ها کامل‌تر بود؟
- پیشدادیان
 - ساسانیان
 - اشکانیان
 - کیانیان

۱۹۲. تا پیش از کاوش‌های جدید «پارسه یا پرسه پلیس» را به قسبت می‌دادند.
- (۱) حضرت سلیمان (۲) کورش (۳) جمشید (۴) کاوه
۱۹۳. مورخان و عموم مردم «پاسارگاد» پایتخت کورش را به چه کسی منسوب می‌کردند؟
- (۱) جمشید (۲) کاوه آهنگر (۳) سلیمان پیامبر (۴) قبر مادر حضرت سلیمان
۱۹۴. تا دویست سال پیش، مورخان آرامگاه بنیان‌گذار سلسله هخامنشی (کورش) در پاسارگاد را به چه کسی منسوب می‌کردند؟
- (۱) کاوه آهنگر (۲) جمشید (۳) سلیمان پیامبر (۴) قبر مادر حضرت سلیمان
۱۹۵. چه عواملی نقش بسزایی در توجه و گرایش محققان به تاریخ دوره باستان داشته است؟
- (۱) وجود آگاهی‌های تاریخی آمیخته با افسانه و قصه‌های شاهنامه (۲) خواندن خطوط باستانی و رمزگشایی منتشر کورش (۳) کاوش‌های تاریخی و خواندن خدای‌نامه‌ها (۴) کاوش‌های باستان‌شناسی و خواندن خطوط باستانی
۱۹۶. نویسندهان و محققان اروپایی به واسطه کدام نوشه‌ها، اخبار و آگاهی قابل توجهی درباره سلسله‌ها و شاهان ایران در دوره باستان در اختیار داشتند؟
- (۱) نوشه‌های هرتسفلد و مورخان رومی (۲) نوشه‌های هرتسفلد و مورخان یونانی و رومی (۳) نوشه‌های هرتسفلد و مورخان یونانی
۱۹۷. کدام گزاره در دوران قاجاریه علت افزایش سفر اروپاییان و افزایش بازدید آن‌ها از آثار و مکان‌های تاریخی است؟
- (۱) گسترش روابط سیاسی و اقتصادی ایران و اروپا (۲) توجه اروپاییان به مکان‌های تاریخی ایران (۳) تمایل و علاقه اروپاییان به شناخت تاریخ و فرهنگ ایران
۱۹۸. چه کسی و در زمان کدام پادشاه قاجار، موفق به خواندن خط میخی شد؟
- (۱) ارنست هرتسفلد - ناصرالدین‌شاه (۲) راولپیسون - ناصرالدین‌شاه (۳) ارنست هرتسفلد - محمدشاه
۱۹۹. کدام عامل، علاقه اروپاییان را به فعالیت‌های باستان‌شناسی در ایران بیشتر کرد؟
- (۱) بازدید از آثار و مکان‌های تاریخی (۲) ترجمه ستگن‌نوشته داریوش هخامنشی در بیستون (۳) ورود اروپاییان به ایران به عنوان جهانگرد و سفیر
۲۰۰. در دوره قاجاریه، کدام کشور اجازه حفاری و امتیاز انحصاری کاوش‌های باستانی در سراسر ایران را به دست آورد؟
- (۱) آمریکا (۲) آلمان (۳) انگلستان (۴) فرانسه
۲۰۱. تصویر رو به رو مربوط به اثر پژوهشگر ایرانی است یا غیر ایرانی و این کتاب اثر کیست؟
- (۱) پژوهشگر غیر ایرانی - هرتسفلد (۲) پژوهشگر ایرانی - حسن پیرنیا (۳) پژوهشگر غیر ایرانی - گیرشمن (۴) پژوهشگر ایرانی - عیسی بهنام
۲۰۲. کدام گزینه به مهم‌ترین دستاوردهای کاوش‌های باستان‌شناسی و تحقیقات درباره تاریخ ایران در دویست سال گذشته اشاره دارد؟
- (۱) اخبار و آگاهی قابل توجهی درباره سلسله‌ها و شاهان ایران در دوره باستان در اختیار پژوهشگران قرار گرفت. (۲) چندین هزار سال پیش از مهاجرت اقوام آریایی، ساکنان فلات ایران به یک‌جانشیتی و کشاورزی روی آورده بودند. (۳) علاقه اروپاییان به فعالیت‌های باستان‌شناسی در ایران بیشتر شد. (۴) امتیاز انحصاری کاوش‌های باستان‌شناسی در محوطه باستانی شوش به فرانسویان داده شد.
۲۰۳. کدام یک از گزاره‌های زیر، از نتایج تحقیقات در دو قرن گذشته درباره تاریخ ایران باستان نیست؟
- (۱) شناسایی بهتر و بیشتر سلسله‌های پادشاهی مادی تا ساسانی (۲) امکان تشخیص تاریخ واقعی از افسانه (تا حدودی) (۳) شناخت تمدن نسبتاً پیشرفته اقوام ایرانی پیش از مهاجرت اقوام آریایی (۴) تقسیم‌بندی جدید تاریخ ایران بر مبنای دوره‌های اساطیری (افسانه‌ای)
۲۰۴. شکل‌گیری کدام تعدد، مربوط به دوران پیش از آریایی‌ها در ایران باستان است؟
- (۱) ماد (۲) ایلام (۳) هخامنشیان (۴) ساسانیان
۲۰۵. کدام گزاره درباره منابع نوشتاری درست است؟
- (۱) شامل تمام آثار مادی و دست‌ساخته‌ها مانند ایزار، ظروف و گاخ‌هاست. (۲) شامل دست‌ساخته‌های انسان است و جزء منابع دست دوم است. (۳) شامل تمام آثار مادی و دست‌ساخته‌هایی است که از دوران باستان بهجا مانده: مانند آتشکده‌ها، پل‌ها و آبجندها (۴) حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره وضعیت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی هستند: مانند گل نوشه‌ها

(۴) کتاب‌های مورخان یونانی و رومی

(۳) تاریخ هرودت

۲۰۶. در صدر منابع نوشتاری غیرایرانی، کدام کتاب قرار دارد؟

(۱) کتاب دینی مسیحیان

۲۰۷. کدام گزینه پاسخ درست سؤالات زیر است؟

الف) چرا در میان ایرانیان باستان، لزوم ثبت و نگارش درجه اهمیت پایینی داشت؟

ب) در کدام منبع، مطالبی درباره هخامنشیان بهویژه کوشش بزرگ وجود دارد؟

ج) آثار مادی و دست‌ساخته‌هایی که از ایرانیان باستان بر جای مانده است، مربوط به کدام دسته از منابع است؟

د) محتوای کدام نوشته‌ها آمیخته با افسانه‌ها و قهرمانی‌های کهن است؟

(۱) مقبولیت سنت شفاهی نسبت به کتابت - تاریخ هرودت - منابع نوشتاری - سنگنوشته شاپور یکم

(۲) علاقه و عادت به حفظ سنت به سنت مطالب - تورات - منابع غیرنوشتاری - خدای‌نامه‌ها

(۳) مورد توجه قرار دادن ثبت و ضبط وقایع مهم - نوشته‌های مورخان رومی - نوشته‌های ایرانی - سنگنوشته شاپور یکم

(۴) شعر و آگاهی تاریخی بالای ایرانیان - نوشته‌های مورخان یونانی - نوشته‌های غیرایرانی - خدای‌نامه‌ها

۲۰۸. کدام دسته از موارد زیر، مهم‌ترین منابع نوشتاری ایرانی در دوره هخامنشیان است؟

(۲) سنگنوشته‌ها و لوح‌های گلی

(۱) بقایای کاخ اردشیر در فیروزآباد و سکه‌ها

(۴) خدای‌نامه‌ها و سنگنوشته‌ها

(۳) خدای‌نامه‌ها و لوح‌های گلی

۲۰۹. تصویر مقابل، مربوط به کدام سنگنوشته است و این سنگنوشته در کجا قرار دارد؟

(۱) سنگنوشته بیستون - کرمانشاه

(۲) سنگنوشته کاخ اردشیر - فارس

(۳) سنگنوشته خشاپارشا - وان

(۴) سنگنوشته بیستون - فارس

۲۱۰. موضوع سنگنوشته شاپور یکم در کعبه زرتشت در نقش رستم، مربوط به کدام مورد است؟

(۱) اوضاع اقتصادی و اجتماعی عصر ساسانیان

(۲) تشکیلات اداری دوره ساسانیان

(۳) شرح جنگ‌های شاپور یکم با رومیان

(۴) شرح جنگ‌های شاپور یکم با یونانیان

۲۱۱. از مهم‌ترین نوشته‌های تاریخی عصر ساسانی، به شعار می‌روند.

(۱) سنگنوشته‌ها

(۲) لوح‌های گلی

(۳) اوستا

(۴) خدای‌نامه‌ها

۲۱۲. کدام گزاره درباره خدای‌نامه‌ها درست نیست؟

(۱) تاریخ عمومی سرزمین و مردم ایران از آغاز آفرینش تا اواخر حکومت ساسانی بود.

(۲) مطالب راجع به دوره ساسانی در آن‌ها با واقعیات تاریخی انطباق ندارد.

(۳) محتوای خدای‌نامه‌ها آمیخته با افسانه‌ها و قصه‌های کهن بوده است.

(۴) ترجمه‌ای از خدای‌نامه‌ها به عربی شده بود.

۲۱۳. نوشته‌های کدامیک از مورخان مسلمان زیر تا دویست سال پیش، منبع اصلی مطالعه و شناخت تاریخ ایران باستان به حساب می‌آمد؟

(۱) بلعمی - بیهقی

(۲) خواجه رشید الدین فضل الله همدانی - عطاملک جویتی

(۳) طبری - دیبوری

(۴) ابن‌اعثم - بیرونی

۲۱۴. سنگنوشته در کعبه زرتشت در شرح جنگ‌های این پادشاه با را بازگو می‌کند.

(۱) داریوش یکم - بیستون - یونانیان

(۲) داریوش یکم - نقش رستم - یونانیان

(۳) شاپور یکم - بیستون - رومیان

(۴) شاپور یکم - نقش رستم - رومیان

(خارج ۹۵)

۲۱۵. بخش عده‌ای از اطلاعات مورخان از دوران باستان برگرفته از آثار به جامانده است.

(۱) مورخان رومی

(۲) خدای‌نامه‌ها

(۳) لوح‌های میان دو رود

(۴) سنگنوشته عصر هخامنشی

(سراسری ۹۸)

۲۱۶. کدام گزینه، یکی از دلایل ضعف تاریخ‌نگاری در ایران باستان است؟

(۱) مقبول‌تر بودن سنت شفاهی نسبت به سنت کتابت

(۲) حملات مکرر بیابان‌گردان و از بین رفت آثار تاریخی

(۳) بی‌توجهی و بی‌علقگی مورخان به ثبت رویدادهای عصر خود

(۴) علاقه و عادت نداشتن به حفظ مطالب سنت به سنت

آزمون ۱ (دروس ۱ تا ۸)

۲۴۶. کدام مورد از ویژگی‌های رویدادهای تاریخی است و سنگنوشته‌های کدام دوران باستانی ایران، نشان از توجه ایرانیان به ثبت و ضبط وقایع تاریخی دارد؟
- (۱) قابل تجربه نبودن - ساسانیان (۲) مجزا و مستقل بودن - اشکانیان (۳) تکرارناپذیر نبودن - هخامنشیان (۴) قابل مشاهده نبودن - اشکانیان
۲۴۷. قدیمی‌ترین متن و سنگنوشته تاریخی که تاکنون کشف شده، مربوط به کدام تمدن است؟
- (۱) سومری (۲) بابلی (۳) مصری (۴) چینی
۲۴۸. شباهت گاهشماری مصری و گاهشماری اوستایی ساسانی در کدام گزینه به درستی بیان شده است؟
- (۱) در هر دو گاهشماری، سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم می‌شد و سپس پنج روز اضافی را به آخر ماه دوازدهم اضافه می‌کردند.
- (۲) در هر دو گاهشماری، مبدأ به تخت نشستن هر پادشاه بود و هر چهار سال یک روز به سال می‌افزودند.
- (۳) در هر دو گاهشماری، سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم می‌شد و هر چهار سال یک روز به سال می‌افزودند.
- (۴) در هر دو گاهشماری، هر چهار سال یک روز به سال می‌افزودند و سپس پنج روز اضافی را به آخر ماه دوازدهم اضافه می‌کردند.
۲۴۹. کدام گزینه درباره «جغرافیای تاریخی» نادرست است؟
- (۱) بررسی تأثیر متقابل پدیده‌های جغرافیایی و رویدادهای تاریخی بر هم
- (۲) بررسی تأثیر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی بر رویدادهای تاریخی
- (۳) بررسی تأثیر رویدادهای تاریخی بر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی
- (۴) بررسی نتایج و پیامدهای رویدادهای تاریخی در مناطق مختلف جغرافیایی
۲۵۰. کدام گزینه به ترتیب تکمیل‌کننده عبارت زیر است؟
- امکان‌های باستانی و تاریخی از نظر متفاوت‌اند و از مراحل کار باستان‌شناسان نخستین گام باستان‌شناسان است.
- (۱) درجه اهمیت و اعتبار - حفاری
- (۲) شکل و وسعت - شناسایی و کشف
- (۳) شکل و وسعت - حفاری
- (۴) شکل و وسعت - شناسایی و کشف
۲۵۱. کدام شیوه تعیین سن آثار باستانی، پیشرفته‌تر است و موزه آرمیتاژ در کدام کشور واقع شده است؟
- (۱) رادیوکربن - فرانسه
- (۲) پتانسیم - آرگون - روسیه
- (۳) پتانسیم - آرگون - فرانسه
۲۵۲. در کدام گزینه، به ترتیب مراحل شکل‌گیری شهرها و تأسیس تمدن آورده شده است؟
- (۱) کشاورزی و دامداری ← تولید مازاد بر نیاز ← یک‌جانشیتی و به وجود آمدن روستاهای ← تخصصی شدن کار ← شکل‌گیری شهرها و تأسیس تمدن
- (۲) یک‌جانشیتی و به وجود آمدن روستاهای ← کشاورزی و دامداری ← تخصصی شدن کار ← تولید مازاد بر نیاز ← شکل‌گیری تجارت ← شکل‌گیری شهرها و تأسیس تمدن
- (۳) کشاورزی و دامداری ← یک‌جانشیتی و به وجود آمدن روستاهای ← تولید مازاد بر نیاز ← تخصصی شدن کار ← شکل‌گیری تجارت ← شکل‌گیری شهرها و تأسیس تمدن
- (۴) یک‌جانشیتی و به وجود آمدن روستاهای ← کشاورزی و دامداری ← تولید مازاد بر نیاز ← شکل‌گیری تجارت ← تخصصی شدن کار ← شکل‌گیری شهرها و تأسیس تمدن
۲۵۳. کدام گزینه درباره سریس رویه‌رو درست است؟
- (۱) او سرتاسر بین‌النهرين را به زیر فرمان خود درآورد.
- (۲) شیوه حکومتی که او بتوان نهاد براساس قدرت و اختیارات فراوان پادشاه بود.
- (۳) با هجوم به سرزمین‌های هم‌جوار و غارت و ویران کردن آن‌ها، بر قلمرو و ثروت خود افزود.
- (۴) اقوام او در جنوب بین‌النهرين ساکن بودند.
۲۵۴. چه عاملی موجب شکل‌گیری و رواج آیین و اندیشه‌های بودایی در هند شد؟
- (۱) متأسک طاقت‌فرسای آیین برهمنی
- (۲) حمایت گسترده فرمانروایان هندی از آیین بودا
- (۳) آمیخته بودن عقاید بودا با باورهای کهن هندی
- (۴) ثروت‌اندوزی رهبران مذهبی برهمنی
۲۵۵. با انتشار خبر مرگ اسکندر، یکی از فرماندهان هندی به نام بر ضد یونانیان سر به شورش برداشت و سلسله را بنیان نهاد.
- (۱) آشوکا - موریا (۲) چندراؤپتا - گوپتا (۳) آشوکا - گوپتا (۴) چندراؤپتا - موریا

۲۵۶. اولین دوره تعدد یونان را چه عصری می‌نامند و جنگ‌های پلوپونزی با پیروزی کدام دولت - شهر یونان به پایان رسید؟

- (۱) میتوسی - آتن (۲) میتوسی - اسپارت (۳) میتوسی - آتن (۴) میتوسی - آتن

۲۵۷. رومیان با آمیختن فرهنگ کهن طایفه‌ای و نظام دولت - شهری، رم را تأسیس کردند و هیچ شهروند رومی به منصب دولتی برگزیده نمی‌شد؛ مگر آنکه

- (۱) امپراتوری - در ده نبرد شرکت کرده باشد. (۲) امپراتوری - از پدر و مادری رومی به دنیا آمده باشد. (۳) جمهوری - در ده نبرد شرکت کرده باشد.

۲۵۸. منابع نوشتاری تاریخ ایران در عصر باستان را می‌تسویان به چه گروه‌هایی تقسیم کرد و در کدام کتاب مذهبی، مطالبی درباره هخامنشیان و به خصوص کوشش بزرگ وجود دارد؟

- (۱) نوشهای ایرانی و نوشهای غیرایرانی - تورات (۲) متابع دست اول و دست دوم - انجیل (۳) نوشهای ایرانی و نوشهای غیرایرانی - انجیل

۲۵۹. آسیا و ظروف سنگ صابونی بیشتر در کدام مناطق با مهارت و ظرافت تمام ساخته می‌شد؟

- (۱) تپه زاغه و تل ابلیس (۲) تل ابلیس و تپه یحیی (۳) تپه زاغه و جیرفت (۴) جیرفت و تپه یحیی

۲۶۰. حکومت اسلام سرانجام پس از قرن‌ها بر اثر یورش ویرانگر در قرن ۷ ق.م، چهار احتطاط و فروپاشی شد و از دیگر شهرهای ایلام می‌تسویان به اشاره کرد که احتمالاً بر جای خرم‌آباد کنوتی قرار داشته است.

- (۱) سومریان - انشان (۲) آشوریان - سیمش (۳) آشوریان - آشان (۴) آشوریان - آشان

پرسش‌های چهارگزینه‌ای پایه یازدهم

?

درس اول: منابع پژوهش در تاریخ اسلام ...

(خارج ۱۴۰۰)

۵۲۵. مهم‌ترین شواهد غیرنوشتاری که این امکان را به مورخان می‌دهند تا از چگونگی اوضاع قره‌نگی، سیاسی و نظامی دوران گذشته آگاهی یابند، کدام است؟
- (۱) تاریخ‌های عمومی
 - (۲) مکان‌های تاریخی
 - (۳) ادبیات عامیانه
 - (۴) سفرنامه‌ها
۵۲۶. آثار و بناهای تاریخی در گذشته‌های دور و نزدیک، چه کمکی به مورخان می‌کند؟
- (۱) آن‌ها را با چگونگی وقوع رویدادها آشنا می‌سازد.
 - (۲) باعث تحلیل و تفسیر رویدادها می‌شود.
 - (۳) مورخان را برای فهم عمیق‌تر و بازسازی دقیق‌تر گذشته‌ها آماده می‌سازد.
 - (۴) شناخت لازم را برای دوره‌های مختلف ایجاد می‌کند.
۵۲۷. کدام دانش‌ها فرصت بازآفرینی گذشته را به مورخان می‌دهند؟
- (۱) هنر و تاریخ
 - (۲) معماری و تاریخ
 - (۳) تاریخ و باستان‌شناسی
 - (۴) باستان‌شناسی و معماری
۵۲۸. به ترتیب «لطیفه‌ها و تصنیف‌ها، تابلوهای نقاشی و جواهرات» در کدام دسته از منابع غیرنوشتاری قرار می‌گیرند؟
- (۱) محوطه‌ها و بناهای تاریخی - آثار شفاهی
 - (۲) کتاب‌های تاریخی - کتاب‌های تاریخی
 - (۳) آثار شفاهی - ابزار و وسائل دست‌ساخته انسان
۵۲۹. تصویر ظرف روبه‌رو مربوط به کدام دوره تاریخی است؟
- (۱) تیموریان
 - (۲) آل بویه
 - (۳) آل زیار
 - (۴) طاهریان
۵۴۰. کدام گزینه، کمک زیادی به شناخت قره‌نگ، آداب و رسوم و سنت‌ها، در دوره‌های مختلف تاریخی می‌کند؟
- (۱) شهرهای تاریخی
 - (۲) بناهای تاریخی
 - (۳) اساطیر اقوام
 - (۴) تابلوهای نقاشی
۵۴۱. برجسته‌ترین متون و منابع تاریخ صدر اسلام، و هستند.
- (۱) کتاب‌های تاریخی - قرآن
 - (۲) تاریخ‌های عمومی - حدیث و سیره
 - (۳) قرآن - حدیث و سیره
۵۴۲. تاریخ‌نگاری عمومی در کدام فاصله زمانی در ایران آغاز شد و تا چه دوره‌ای تداوم یافت؟
- (۱) از قرن چهارم تا آخر عصر قاجار
 - (۲) از قرن سوم تا آخر عصر صفویه
 - (۳) از قرن چهارم تا آخر عصر صفویه
 - (۴) از قرن سوم تا آخر عصر قاجار
۵۴۳. مؤلفان کدام دسته از آثار، نگارش تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز کردند؟
- (۱) تاریخ‌های منتظم
 - (۲) تاریخ‌های سلسله‌ای
 - (۳) تاریخ‌های عمومی
 - (۴) تکنگاری‌ها
۵۴۴. کدام کتاب از مشهورترین و مهم‌ترین کتاب‌های تاریخ عمومی محسوب می‌شود؟
- (۱) تاریخ عالم آرای عباسی
 - (۲) تاریخ طبری
 - (۳) فتوحات شاهی
 - (۴) تاریخ بیهقی
۵۴۵. معروف‌ترین اثر تاریخی محلی که از مؤلفی ناشناخته به یادگار مانده، کدام است؟
- (۱) فارسname
 - (۲) تاریخ رویان
 - (۳) تاریخ سیستان
 - (۴) حدودالعالم
۵۴۶. کدام گزینه جزء تاریخ سلسله‌ای می‌باشد؟
- (۱) تاریخ طبری
 - (۲) کتاب سیستان
 - (۳) تاریخ بیهقی
 - (۴) تاریخ عالم آرای عباسی
۵۴۷. کدام نوع تاریخ‌نگاری با تاریخ‌نگاری سلسله‌ای پیوستگی پیدا کرد؟
- (۱) عمومی
 - (۲) محلی
 - (۳) تکنگاری
 - (۴) منظوم
۵۴۸. کتاب «عجائب‌المقدور فی توانب تیمور» جزء کدام یک از انواع تاریخ‌نویسی است و تألیف چه کسی است؟
- (۱) تکنگاری - ابن‌عریشah
 - (۲) تکنگاری - امینی هروی
 - (۳) تاریخ محلی - ابن‌عریشah
 - (۴) تاریخ محلی - امینی هروی
۵۴۹. سروden منظومه‌های حماسی و تاریخی در چه دوره‌ای رواج و رونق بسیاری یافت؟
- (۱) غزنیان
 - (۲) صفویان
 - (۳) مغولان
 - (۴) سلجوقیان

۵۵۰. کدام یک از آثار نوشتاری زیر، اطلاعات مفیدی از زندگانی اجتماعی مردم ایران ارائه می‌دهد که در دیگر منابع، گفته به چشم می‌خورد؟
 ۱) سیاست‌نامه ۲) سفرنامه ۳) اندرزنامه ۴) تاریخ‌های منتظم
۵۵۱. نوشتة زیر در کدام حوزه تاریخی کاربرد دارد؟
 بازارگانی را دیدم که صد و پنجاه شتر بار داشت و چهل بندۀ و خدمتکار و شبیه در جزیره کیش مرا به حجره خود برد. او گاه گفتی: خاطر اسکندریه دارم که هوابی خوش است. باز گفتی: نه دریای مغرب مشوش است. سعدیا سفر دیگرم در پیش است.
 ۱) تاریخ منتظم ۲) نوشتة جغرافیایی ۳) متون ادبی ۴) سفرنامه
۵۵۲. کدام یک از آثار زیر اطلاعات سودمندی در خصوص چگونگی اداره کشور و تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی ارائه می‌دهند؟
 ۱) سیاست‌نامه‌ها ۲) اندرزنامه‌ها ۳) سفرنامه‌ها ۴) نوشتة‌های جغرافیایی
۵۵۳. کدام نوع آثار، بیشتر به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم می‌پردازد؟
 ۱) سیاست‌نامه‌ها ۲) اندرزنامه‌ها ۳) سفرنامه‌ها ۴) تاریخ‌های منتظم
۵۵۴. کدام گزینه، درباره «تاریخ طبری و بخش تاریخ ایران باستان آن» درست است؟
 ۱) یک تاریخ عمومی است و طبری برای نگارش این بخش، از ترجمة عربی خدای نامه‌ها استفاده کرده است.
 ۲) یک تاریخ روایی است و مؤلف برای نگارش بخش مذکور، از متن پهلوی خدای نامه‌های دوره ساسانی بهره برده است.
 ۳) یک تاریخ عمومی است و طبری از متن پهلوی خدای نامه‌های دوره ساسانی برای نگارش بخش مذکور بهره برده است.
 ۴) یک تاریخ روایی است و مؤلف از شاهنامه و ترجمة عربی دیبوری از خدای نامه‌ها برای نگارش این بخش بهره برده است.

درس دوم: روش پژوهش در تاریخ؛ بررسی و ... ?

۵۵۵. مهم‌ترین رسالت مورخان، تلاش برای چه موضوعی است؟
 ۱) فهم دقیق رویدادهای گذشته ۲) فهم درست وقایع جنگی
 ۳) فهم درست وقایع تاریخی
۵۵۶. نقد یک خبر تاریخی در حقیقت ناظر بر کدام امر است؟
 ۱) روایت تاریخی و اصل خبر ۲) اعتبارستجوی و روایت تاریخی
۵۵۷. کدام گزینه در مورد سنجش اعتبار و نقد روایت‌گذشته نادرست است؟
 ۱) ویژگی‌های هویتی روایت‌گذشته خبر ۲) بررسی مغایرت و عدم مغایرت یک خبر با عقل
 ۳) بررسی مغایرت و عدم مغایرت یک خبر با اصل خبر
۵۵۸. در کدام نوع از معیارهای سنجش، ویژگی‌های هویتی و علایق و انگیزهای مورخ مورخ بررسی قرار می‌گیرد؟
 ۱) مطابقت با عقل ۲) مقایسه متابع و شواهد ۳) سنجش اعتبار و شواهد ۴) مشاهده مستقیم
۵۵۹. در کدام حوزه مورخان فاصله زمانی و مکانی نقل‌گذشته را در نظر می‌گیرند؟
 ۱) سنجش اعتبار و نقد روایت‌گذشته ۲) مطابقت با آثار تاریخی ۳) نقد اصل خبر و متابع تاریخی ۴) تطبیق خبر با سایر شواهد
۵۶۰. یکی از عده‌ترین کارهای مورخان در سنجش اعتبار و نقد روایت‌گذشته، کدام است؟
 ۱) بررسی مطابقت یا عدم مطابقت روایت با عقل ۲) انتشارستجوی با تکیه بر دستاوردهای علوم تجربی
 ۳) تعبیین فاصله زمانی و مکانی بین راوی و خبر
۵۶۱. نوشتة زیر مربوط به کدام کتاب است؟
 او آنکه در وطن خویش بعائدوبه اطلاعات سرزمین خود قناعت کند با کسی که عمر خود را به جهانگردی گذرانیده و تفایس اخبار را زدست اول گرفته، برابر تواند بود.
 ۱) الکامل ۲) فتوح البلدان ۳) تجارب الامم ۴) مروج الذهب
۵۶۲. مورخانی مانند بیهقی و یعقوبی کدام عامل را دلیل نادرستی یک خبر می‌دانستند؟
 ۱) مغایرت با زمان ۲) مغایرت با شواهد تاریخی ۳) مغایرت با عقل
۵۶۳. کتاب فتوح‌نامه سلطانی در کدام قسمت از سنجش اعتبار و نقد و بررسی متابع تاریخی کاربرد دارد؟
 ۱) اعتبارستجوی با سایر علوم ۲) مطابقت با تحقیقات باستان‌شناسی ۳) مقایسه و تطبیق با سایر متابع و شواهد
۵۶۴. نتایج تحقیقات کدام علم معتبری مناسب برای سنجش اعتبار اخبار تاریخی محسوب می‌شود؟
 ۱) جغرافیا ۲) اسطوره‌شناسی ۳) باستان‌شناسی ۴) مردم‌شناسی
۵۶۵. درباره تاریخ‌نگاری روایی کدام گزینه درست است؟
 ۱) مورخ جمع‌بندی ترکیبی از اخبار و روایات یک رویداد را ارائه می‌دهد.
 ۲) مورخ روایت‌های مختلفی درباره یک موضوع با ذکر سند ارائه می‌دهد.
 ۳) مورخ تمام روایات مربوط به یک موضوع را ارائه نمی‌دهد و فقط مشابههای آن را ذکر می‌کند.
 ۴) مورخ تمام موضوعاتی را که ارائه می‌دهد، بر اساس ترتیب زمانی است.

۵۶۶. کدام گزینه از مهم‌ترین ویژگی‌های تاریخ‌نگاری روایی محسوب می‌شود؟
 ۱) ذکر روایت‌ها بدون هیچ‌گونه دخل و تصرف در آن‌ها
 ۲) تنظیم یک گزارش با مطالعه و مطابقت همه روایت‌ها
 ۳) نبودن هیچ تقدیم و انتقادی نسبت به روایت‌ها
 ۴) ناگزیر بودن مورخ به گزینش و انتخاب
۵۶۷. کدام نوع تاریخ‌نگاری در آغاز، برای ثبت و ضبط سخنان و سیره پیامبر و صحابة ایشان به کار گرفته می‌شد؟
 ۱) تاریخ‌نگاری ترکیبی
 ۲) تاریخ‌نگاری تحلیلی
 ۳) تاریخ‌نگاری روایی
 ۴) تاریخ‌نگاری موضوع محوری
۵۶۸. کدام مورخ از برجسته‌ترین چهره‌های تاریخ‌نگاری روایی محسوب می‌شود؟
 ۱) مسعودی
 ۲) طبری
 ۳) بیهقی
 ۴) دیتوري
۵۶۹. عدم ارائه نظر درباره درستی یا نادرستی خبر، از معایب کدام شیوه تاریخ‌نگاری است؟
 ۱) روایی
 ۲) تحلیلی
 ۳) موضوعی
 ۴) موضوع محوری
۵۷۰. در کدام روش تاریخ‌نگاری مورخ به جای ذکر همه روایات درباره یک موضوع، با مطالعه و مطابقت همه روایت‌ها، یک گزارش از آن‌ها تنظیم می‌کند؟
 ۱) روایی
 ۲) تحلیلی
 ۳) موضوعی
 ۴) ترکیبی
۵۷۱. در روش تاریخ‌نگاری، مورخ ناچار به گزینش و انتخاب است و ممکن است برخی از جنبه‌های خبر از چشم او دور بماند و یکی از برجسته‌ترین چهره‌های این سبک تاریخ‌نگاری است.
 ۱) ترکیبی - بلاذری
 ۲) تحلیلی - ابوعلی مسکویه
 ۳) ترکیبی - طبری
 ۴) تحلیلی - دیتوري
۵۷۲. به ترتیب کدام یک از مورخان زیر، در زمینه تاریخ‌نگاری ترکیبی و تحلیلی شهرت دارند؟
 ۱) مسعودی - طبری
 ۲) بلاذری - ابن‌اثیر
 ۳) بلاذری - طبری
 ۴) بلاذری - مسعودی
۵۷۳. کتاب‌های «تجارب الامم» و «اخبار الطوال» به ترتیب در کدام زمینه‌های تاریخ‌نگاری نوشته شده است؟
 ۱) ترکیبی - روایی
 ۲) ترکیبی - تحلیلی
 ۳) ترکیبی - طبری
 ۴) تحلیلی - روایی
۵۷۴. در روش تاریخ‌نگاری، مورخ به بررسی موشکافانه تمام اخبار و روایت‌های مربوط به یک رویداد و نقد آن‌ها می‌پردازد.
 ۱) ترکیبی
 ۲) روایی
 ۳) تحلیلی
 ۴) موضوعی
۵۷۵. کدام گزینه با سایر گزینه‌ها هم خوانی ندارد؟
 ۱) تجارب الامم
 ۲) تاریخ بیهقی
۵۷۶. کدام گزینه در رابطه با روش سال‌شماری تاریخ‌نگاری درست است?
 ۱) حوادث سال ۶۱ ق و وقایع محرم
 ۲) جنگ‌های محمود افغان در دوران سلطنت سلطان حسین صفوی
 ۳) فتوح البلدان
۵۷۷. کدام توضیح درباره کتاب «فتوح البلدان» درست است?
 ۱) در این روش مورخ ناچار به انتخاب است.
 ۲) در این روش مورخ بزرگ قرن چهارم هجری نسبت داده شده است.
 ۳) مورخ به بررسی موشکافانه تمام اخبار و روایت‌ها می‌پردازد.
۵۷۸. کدام گزینه درمورد کتاب «تاریخ طبری» درست است?
 ۱) روایی و سال‌شماری
 ۲) تحلیلی و موضوع محوری
 ۳) روایی و موضوع محوری
 ۴) تحلیلی و سال‌شماری
۵۷۹. کدام مورخ، به مسعودی از مورخان بزرگ قرن چهارم هجری نسبت داده شده است?
 ۱) وی را یکی از برجسته‌ترین نویسنده‌گان تاریخ‌نگاری روایی می‌شناسند.
 ۲) به عقیده وی خبر یا روایتی که فاقد زمان و مکان دقیق باشد، اعتبار ندارد.
 ۳) همانند بسیاری از مورخان به بررسی مطابقت یا عدم مطابقت رویدادهای تاریخی با عقل، اعتقاد راسخ داشت.
 ۴) برای درستی و نادرستی گزارش‌های تاریخی با مسافت، از نزدیک مکان رویدادها را مورد مطالعه قرار می‌داد.

درس سوم: اسلام در عکس

۵۸۰. شبۀ جزیرۀ عربستان در چه موقعیتی از قلات ایران قرار دارد؟
 ۱) غرب و جنوب غربی قلات ایران
 ۲) شرق و جنوب شرقی قلات ایران
 ۳) شمال و شمال غربی قلات ایران
 ۴) جنوب و جنوب غربی قلات ایران
۵۸۱. پیش از میلاد مسیح، چه تعداد مهعمی و در چه قسمتی از شبۀ جزیرۀ عربستان وجود داشته است?
 ۱) تمدن یمن - شرق
 ۲) تمدن طائف - مغرب
 ۳) تمدن یمن - جنوب
 ۴) تمدن طائف - شرق
۵۸۲. اعراب قحطانی و عدنانی به ترتیب در کجا بودند و نسب آنان چه بود؟
 ۱) جنوب و نواحی اسماعیل - شمال و نواحی سام
 ۲) شمال و نواحی سام - جنوب و نواحی اسماعیل
 ۳) غرب و نواحی اسماعیل - شرق و نواحی سام
 ۴) جنوب و نواحی اسماعیل - شمال و نواحی سام

۵۸۳. مفهوم «قبیله» کدام است؟

- (۱) یک واحد اجتماعی و شامل تمامی مردمی می‌شد، که بدون وابستگی خونی، دارای اهداف مشترک بودند.
- (۲) یک واحد سیاسی و شامل تمامی مردمی می‌شد، که دارای نیای مشترک بوده و با یکدیگر پیوند خونی داشتند.
- (۳) یک واحد اجتماعی و سیاسی وابسته و شامل تمامی مردمی می‌شد، که بدون وابستگی خونی، دارای اهداف مشترک بودند.
- (۴) یک واحد اجتماعی و سیاسی مستقل و شامل تمامی مردمی می‌شد، که دارای نیای مشترک بوده و با یکدیگر پیوند خونی داشتند.

۵۸۴. کدام عامل مهم در تشکیل یک قبیله به عنوان یک واحد اجتماعی و سیاسی نقش داشت؟

- (۱) تعصّب یا عصبیت قبیله‌ای
- (۲) اطاعت بی‌چون و چرا از رئیس قبیله
- (۳) نیای مشترک و پیوند خونی

۵۸۵. منظور از افتخار به حسب چیست؟

- (۱) نقل اقدامات شکوهمند و فخرآفرین قبیله از نسلی به نسل دیگر
- (۲) نقل جنگاوری‌های بزرگ قبیله از نسلی به نسل دیگر
- (۳) نقل مهمان‌نوازی‌های مکرر قبایل از نسلی به نسل دیگر

۵۸۶. کدام یک از موارد زیر کامل‌ترین خصوصیات و ارزش‌های حاکم بر نظام قبیله‌ای را مشخص می‌کند؟

- (۱) اطاعت بی‌چون و چرا از رئیس قبیله - تعصّب قبیله‌ای - مهمان‌نوازی - شجاعت
- (۲) افتخار به حسب - اطاعت بی‌قید و شرط از هم‌قبیله‌گان - وابستگی شدید اعراب به قبیله - استقامت
- (۳) افتخار به حسب - پشتیبانی بی‌قید و شرط از هم‌قبیله‌گان - اطاعت بی‌چون و چرا از رئیس قبیله - احترام به روابط خونی
- (۴) اطاعت بی‌چون و چرا از رئیس قبیله - افتخار به نسب - شجاعت - استقامت

۵۸۷. کدام گزینه شاخص ترین سنن و ارزش حاکم بر نظام قبیله‌ای را نشان می‌دهد؟

- (۱) افتخار به حسب و نسب - مرغوت و شجاعت
- (۲) مهман‌نوازی - استقامت در برابر مشکلات و سختی
- (۳) شجاعت و سخاوت - عصبیت قبیله‌ای
- (۴) احترام به روابط خونی و خویشاوندی - اطاعت بی‌چون و چرا از رئیس قبیله

۵۸۸. کدام مورد دلیل قدرت و نفوذ سیاسی قبیله قریش در شبۀ جزیرۀ عربستان محسوب می‌شود؟

- (۱) برتری از نظر نژاد و اجداد
- (۲) برتری از نظر ادارۀ کعبه و تجارت
- (۳) برتری از نظر محبوبیت و مقبولیت

۵۸۹. به کدام دلیل، نفوذ قبیله قریش به متابۀ حکومت پایدار نبود؟

- (۱) زیرا این نفوذ، نظم و ثبات نداشت.
- (۲) زیرا بین قبایل جنگ و نزاع وجود داشت.

۵۹۰. وضعیت اقتصادی عربستان تحت تأثیر کدام عوامل بود؟

- (۱) وضعیت قبیله‌ها و طایفه‌ها
- (۲) موقعیت جغرافیایی و شرایط طبیعی و اقلیمی

۵۹۱. در کدام بخش از شبۀ جزیرۀ عربستان، کشاورزی صورت می‌گرفت؟

- (۱) مکه، یثرب و طائف
- (۲) یثرب، طائف و یمن

۵۹۲. کدام مورد بر جسته‌ترین دستاورده قره‌نهنگی شبۀ جزیرۀ عربستان است؟

- (۱) ساختن بت‌ها
- (۲) سرودن شعر

۵۹۳. در شبۀ جزیرۀ عربستان چه کسانی به حنفاء مشهور بودند؟

- (۱) کسانی که در کنار خانه کعبه به پرسش بت‌ها می‌پرداختند.

(۲) کسانی که فقط خورشید و ماه را می‌پرستیدند و از خوردن گوشت قربانی خودداری می‌کردند.

(۳) کسانی که دین حضرت ابراهیم را داشتند و گوشت قربانی و نذرورات بت‌ها را نمی‌خوردند.

(۴) کسانی که فقط به دین حضرت ابراهیم معتقد بودند ولی بت‌ها را می‌پرستیدند.

۵۹۴. یکی از مشخصات آیین بت‌پرستی در شبۀ جزیرۀ عربستان چه بود؟

- (۱) عدم اعتقاد به سنت ابراهیمی حج
- (۲) تعصّب قبیله‌ای و پیروی کورکورانه

۵۹۵. برخی از یهودیان ساکن و محدودی از مسیحیان در زندگی می‌کردند.

- (۱) طائف - نجران
- (۲) مکه - طائف

۵۹۶. جاهلیت در قرآن متراծ با چیست و مسیحیان در کدام منطقه ساکن بودند؟

- (۱) نادانی و فقدان علم و معرفت - نجران

(۲) داشتن فرهنگ و اخلاق خشن و گستاخ - نجران

- (۳) نادانی و فقدان علم و معرفت - یثرب

۵۹۷. نخستین آیات از کدام سوره بر پیامبر در غار حرا نازل و ایشان در چه تاریخی به پیامبری مبعوث شدند؟

- (۱) علق - ۲۷ ربیع
- (۲) فلق - ۱۵ رمضان

۵۹۸. پیامبر در چند سالگی در جنگ «فجار و پیمان جوانمردان» به ترتیب شرکت کرد؟

- (۱) ۱۴ - ۲۵
 - (۲) ۲۰ - ۱۲
- پایان
پادشاه
- ۲۰ - ۱۲ (۴)
- ۲۵ - ۱۲ (۳)
- ۲۰ - ۱۴ (۲)
- ۲۵ - ۱۴ (۱)

۵۹۹. کدامیک از اشخاص زیر جزء نخستین ایمان آورندگان به پیامبر و اسلام محسوب می‌شوند؟
 ۱) عمر بن خطاب ۲) زید بن حارثه
 ۳) عثمان بن عفان ۴) ابوبکر بن ابی قحافه
۶۰۰. پیامبر اکرم چند سال پس از بعثت به فرمان خداوند، دعوت خود را آشکار و عمومی کرد و در ظاهر به چه علت مشرکان به مخالفت با پیامبر برخاستند؟
 ۱) ۳ سال - احساسات دینی و اعتقاد راسخ سران مشرک به بت‌ها
 ۲) ۵ سال - ترس از متزلزل شدن موقعیت تجاری و سیاسی شهر مکه
 ۳) ۵ سال - احساسات دینی و اعتقاد راسخ سران مشرک به بت‌ها
 ۴) ۶ سال - نقش مهمی در دشمنی مشرکان با دعوت پیامبر داشت؟
۶۰۱. احساسات دینی و اعتقاد راسخ آنان به بت‌ها
 ۱) رقابت‌های قبیله‌ای و حсадت طایفه‌ای و اعتقاد راسخ آنان به بت‌ها
 ۲) متزلزل شدن موقعیت اقتصادی و رقابت‌های قبیله‌ای و حсадت طایفه‌ای
 ۳) متزلزل شدن موقعیت اقتصادی و اعتقاد راسخ آنان به بت‌ها
۶۰۲. دلیل آسان نبودن دشمنی و درگیری مشرکان با پیامبر و قبیله‌های قدرتمند چه بود؟
 ۱) به هم قبیله‌ای‌های خود اعتماد نداشتند.
 ۲) باعث تحریک تعصبات قبیله‌ای و ایجاد جنگ می‌شد.
 ۳) باعث دور شدن طایفه‌ها و قبیله‌ها از هم می‌شد.
۶۰۳. کدامیک از افراد خاندان بنی‌هاشم با رسول خدا به دشمنی برخاست و پس از آنکه سران قریش در جلب رضایت ابوطالب برای دست برداشتن از حمایت رسول خدا ناکام ماندند، چه تصعیمی گرفتند؟
 ۱) ابوجهل - محاصره اجتماعی و اقتصادی بتی‌هاشم
 ۲) ابوجهل - دسیسه برای کشتن پیامبر
 ۳) ابوجهل - دسیسه برای کشتن پیامبر
۶۰۴. مشرکان مکه چه زمانی جسارت و آزار نسبت به پیروان پیامبر را افزایش دادند؟
 ۱) زمانی که تحریم اقتصادی را ایجاد کردند.
 ۲) زمانی که ابوطالب از دنیا رفت.
 ۳) زمانی که پیامبر دعوت خود را آشکار ساخت.
۶۰۵. در چه سالی و پس از کدام واقعه، حضرت خدیجه (س) و حضرت ابوطالب از دنیا رفتند؟
 ۱) در سال دهم بعثت و با شروع تحریم اقتصادی و اجتماعی مسلمانان
 ۲) در سال هشتم بعثت و با شروع تحریم اقتصادی و اجتماعی مسلمانان
 ۳) در سال هشتم بعثت و با پایان یافتن تحریم اقتصادی و اجتماعی مسلمانان
 ۴) در سال دهم بعثت و با پایان یافتن تحریم اقتصادی و اجتماعی مسلمانان
۶۰۶. کدام گزینه دلیل هجرت پیامبر و مسلمانان از شهر مکه به شعار می‌رود؟
 ۱) آزار مشرکان و کم شدن مسلمانان
 ۲) روبرو شدن با موانع دعوت در مکه و آزار مشرکان
 ۳) دعوت از پیامبر و آزار مشرکان
۶۰۷. کدام مورد نخستین شهروی است که پیامبر به آن هجرت کرد و برخورد آنان نسبت به پیامبر چگونه بود؟
 ۱) طائف - نه تنها از پیامبر استقبال نکرند: بلکه با بی‌احترامی و اهانت، آن حضرت را از شهرشان بیرون راندند.
 ۲) نجران - نه تنها از پیامبر استقبال نکرند: بلکه با بی‌احترامی و اهانت، آن حضرت را از شهرشان بیرون راندند.
 ۳) نجران - از پیامبر استقبال کرند اما حاضر به پذیرش دین اسلام نشده و می‌خواستند بتپرست باقی بمانند.
 ۴) طائف - از پیامبر استقبال کرند اما حاضر به پذیرش دین اسلام نشده و می‌خواستند بتپرست باقی بمانند.

درس چهارم: انت و حکومت نبوی (ص) در مدینه ?

۶۰۸. کدامیک از موارد زیر جزء رویدادهای مهم و سرنوشت‌ساز تاریخ اسلام به شعار می‌آید؟
 ۱) دعوت پیامبر به یکتاپرستی
 ۲) ایجاد پیمان برادری بین مسلمانان
 ۳) هجرت رسول خدا از مکه به یشرب
۶۰۹. به کدام دلیل یهودیان در یشرب ساکن شدند؟
 ۱) آزار و اذیت امپراتوری روم
 ۲) موقعیت مناسب موجود برای زندگی در یشرب
 ۳) موقعیت مناسب موجود برای زندگی در یشرب
۶۱۰. دو قبیله اوس و خزر، از کدام سرزمین به شهر یشرب مهاجرت کرده بودند؟
 ۱) طائف
 ۲) یمن
 ۳) شام
 ۴) نجد
۶۱۱. کدامیک از گزینه‌های زیر مربوط به خصوصیات شهر یشرب نیست؟
 ۱) مرجع سیاسی در یشرب نبود که به اختلافات رسیدگی کند.
 ۲) از لحاظ اقتصادی، یشرب شهر ثروتمندی نبود.
 ۳) شهر یشرب یک مرکز مشورت عمومی مانند دارالتدوه در مکه داشت.
۶۱۲. پیش از هجرت پیامبر (ص) چه کسی قرار بود ریاست شهر یشرب را بر عهده گیرد؟
 ۱) مطعم بن عدی
 ۲) عبد الله بن ابی سعد بن معاذ
 ۳) ابی سعيد بن عقبة

آزمون جامع ۳ (هر سه کتاب)

۱۵۱۵. افسانه گیل گمش متعلق به کدام تمدن است؟
- (۱) مصر (۲) اکد (۳) سومر (۴) ایلام
۱۵۱۶. در پی کدام عامل در یونان باستان، اشراف ژروتمند جای پادشاهان موروثی را گرفتند؟
- (۱) توسعه دریانوردی و گسترش تجارت خارجی (۲) ارتباطات گسترده با تمدن‌های همسایه و شکوفایی فلسفه
 (۳) برخورداری اکثر مردم از حق رأی و شرکت در اداره امور (۴) فتوحات گسترده در مناطق شرقی و آشنازی با فلسفه هند باستان
۱۵۱۷. اشیا و ظروف سنگ صابونی در کدام مناطق ایران عهد باستان ساخته می‌شد؟
- (۱) چیرفت و تپه یحیی (۲) لرستان و فارس (۳) سیستان و تل ابليس (۴) کرمان و شوش
۱۵۱۸. کدام یک از گزینه‌های زیر بیان گننده یکی از ویژگی‌های سپاه اشکانیان است؟
- (۱) هیچ گاه از تعداد سربازان کاسته نمی‌شد، به همین دلیل جاویدان بودند. (۲) اساس سپاه اشکانی، سواره نظام چابکی بود که هنگام سواری تیراندازی می‌گردید.
 (۳) اصلی‌ترین بخش سپاه اشکانی، سواره نظام سرگین لسلحه به نام اسواران بود. (۴) از جمله ابتکارات نظامی ایشان، استفاده از فیل در جنگ‌ها بود.
۱۵۱۹. دین ژرتشتی در زمان کدام حکومت باستانی ایران، دین رسمی اعلام شد؟
- (۱) هخامنشی (۲) اشکانی (۳) ماد (۴) ساسانی
۱۵۲۰. به ترتیب هر یک از کتاب‌های «تاریخ بیهقی» - «تاریخ سیستان» - «عجب المقدور»، جزء کدام یک از انواع کتاب‌های تاریخی است؟
- (۱) سلسله‌ای - محلی - تکنگاری (۲) عمومی - محلی - منظوم (۳) سیاست‌نامه - عمومی - سلسله‌ای (۴) منظوم - سیاست‌نامه - تکنگاری
۱۵۲۱. به ترتیب در هر یک از مناطق شبه‌جزیره عربستان که در زیر آمده است، کدام فعالیت اقتصادی رواج داشت؟
- (الف) یمن (ب) مکه (ج) طائف (د) یثرب
 (۱) تجارت - تجارت - کشاورزی (۲) کشاورزی - کشاورزی - تجارت
 (۳) کشاورزی - تجارت - تجارت - کشاورزی (۴) کشاورزی - تجارت - کشاورزی
۱۵۲۲. در بیت‌الحکمه بگداد علاوه بر تألیف و ترجمة متون، کدام فعالیت‌ها رواج داشت؟
- (۱) گفتگوی علمی و تبادل افکار (۲) ملاقات خلفاً با مردم عادی (۳) نجوم و ستاره‌شناسی (۴) طبابت و بررسی علوم مختلف پزشکی
۱۵۲۳. کدام یک از گزینه‌های زیر، جزء عوامل مؤثر در ضعف و زوال حکومت سلجوقیان نیست؟
- (۱) شکست برخی از فرماندهان سلجوقی در جبهه روم شرقی (۲) مبارزات اسماعیلیان در مناطق مختلفی از خاک ایران
 (۳) قدرت گرفتن اتابکان در نواحی مختلف زیر سلطه سلجوقیان (۴) هجوم اقوام مهاجمی همچون قراختانیان و غزها به قلمرو سلجوقی
۱۵۲۴. کدام گزینه از جمله وجوده مهم تفکر رنسانس بود که ریشه در فرهنگ یونان باستان داشت؟
- (۱) حرمت نهادن به اعتبار و ارزش انسان (۲) تأکید بر فلسفه و پیروی از عقل (۳) استفاده از دستاوردهای فکری و فرهنگی دیگر تمدن‌ها (۴) تأکید بر حکومت مردم‌سالار و اندیشه سکولاریسم
۱۵۲۵. چند مورد از عبارت‌های زیر درباره تاریخ‌نگاری سنتی صحیح است؟
- ب) مورخان بیشتر به ثبت امور مربوط به شاهان هفت داشتند.
 د) مورخان آثار خود را بدون خصوصیات ادبی تألیف می‌گردند.
 و) به جنبه‌های سیاسی، نظامی، فرهنگی و اجتماعی مردم توجه می‌شد.
 (۱) چهار (۲) سه (۳) دو (۴) یک
۱۵۲۶. صلح میان عثمانی و ایران عصر نادرشاه اشار تا چه زمانی دوام آورد؟
- (۱) تصرف بصره توسط حکومت کریم‌خان زند (۲) هجوم آقامحمدخان به برخی از متصفات عثمانی
 (۳) جنگ‌های ایران و عثمانی در زمان جانشیان نادرشاه
۱۵۲۷. در عهد قاجار، محاکم شرعی مستول رسیدگی به کدام موضوعات حقوقی بود؟
- (۱) رسیدگی به تخلفات و جرایم سیاسی (۲) رسیدگی به جرایم امنیتی (۳) رسیدگی به عدم پرداخت‌های مالیاتی
۱۵۲۸. کدام یک از عوامل زیر، موجب افزایش تولید و صادرات پنبه از ایران عصر قاجار به روسيه شد؟
- (۱) جنگ داخلی آمريكا (۲) جنگ‌های ایران و روسيه (۳) وجود زمین‌های کشاورزی مناسب
۱۵۲۹. کدام عوامل موجب گسترش استعمار در قرون نوزدهم و بیستم در جهان شد؟
- (۱) انقلاب صنعتی و تولید سلاح‌های پیشرفته (۲) کشف قاره‌های جدید هند و آمريكا
 (۳) بروز انقلاب‌های ناسیونالیستی در کشورهای مختلف

۱۹۱. ۲ عموم مورخان تا دویست سال پیش، در میان سلسله‌های حکومتی ایران باستان، تنها از تاریخ ساسانیان اطلاع و شناخت نسبتاً در خور توجهی داشتند.
۱۹۲. ۳ تا پیش از کاوش‌های جدید، «پارسه یا پرسه پلیس»، پایتخت هخامنشیان را به جمشید، پادشاه افسانه‌ای ایران نسبت می‌دادند.
۱۹۳. ۳ مورخان پاسارگاد، پایتخت کورش را به حضرت سلیمان پیامبر نسبت می‌دادند.
۱۹۴. ۳ عموم مورخان تا دویست سال پیش، آرامگاه بتیان گذار سلسله هخامنشی (کورش) را قبر مادر حضرت سلیمان می‌شمردند.
۱۹۵. ۲ آگاهی‌های تاریخی تازه‌ای که در نتیجه خواندن خط‌های باستانی و کاوش‌های باستان‌شناسی به دست آمد، نقش بسزایی در توجه و گرایش محققان به تاریخ آن دوره داشت.
۱۹۶. ۲ در دوره صفویه، نویسنده‌گان و محققان اروپایی به واسطه نوشه‌های هرودت و سایر مورخان یونانی و رومی عهد باستان، اخبار و آگاهی قابل توجهی درباره سلسله‌ها و شاهان ایران در دوره باستان در اختیار داشتند.
۱۹۷. ۱ با گسترش روابط سیاسی و اقتصادی ایران و اروپا در دوره قاجاریه، اروپاییان بیشتری به عنوان جهانگرد، بازارگان، سفیر، باستان‌شناس و... به کشور ما آمدند.
۱۹۸. ۲ در زمان محمدشاه قاجار، یک افسر انگلیسی به نام سر هنری روولینسون موفق به خواندن خط میخی شد و ستگنونشته داریوش هخامنشی در بیستون را ترجمه کرد و پس از هخامنشیان، سلسله سلوکیان در ایران روی کار آمد.
۱۹۹. ۳ با خواندن شدن خط میخی، علاقه اروپاییان به فعالیت‌های باستان‌شناسی در ایران بیشتر شد.
۲۰۰. ۲ در دوره قاجاریه دولت فرانسه اجازه حفاری و سپس امتیاز انحصاری کاوش‌های باستانی را در سرتاسر ایران به دست آورد.
۲۰۱. ۳ کتاب ایران از آغاز تا اسلام اثر رومن گیرشمن می‌باشد.
۲۰۲. ۲ کاوش‌های باستان‌شناسی و پژوهش‌های جدیدنشان داد که چندین هزار سال پیش از مهاجرت آریایی‌ها، ساکنان فلات ایران به یک جانشینی و کشاورزی روی آورده و تمدن نسبتاً پیشرفته‌ای را بتیان نهاده بودند.
۲۰۳. ۲ تقسیم‌بندی تاریخ ایران بر مبنای دوره‌های اساطیری و افسانه‌ای مربوط به مورخان دویست سال پیش است.
۲۰۴. ۲ تمدن ایلام مربوط به دوران پیش از آریایی‌هاست.
۲۰۵. ۲ گل‌نوشته‌ها منابع نوشتاری هستند که حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره وضعیت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی هستند.
۲۰۶. ۳ در صدر منابع نوشتاری غیر ایرانی، کتاب تاریخ هرودت قرار دارد.
۲۰۷. ۲ به دلیل مقبولیت سنت شفاهی و علاقه و عادت به حفظ سنت به سینه رسمی امپراتوری روم شد.
۲۰۸. ۲ مطالب، ثبت و نگارش در درجه اهمیت بالایی قرار نداشت و در کتاب تورات مطالبی درباره هخامنشیان و به خصوص کورش بزرگ وجود دارد و آثار مادی و دست‌ساخته‌هایی که از ایرانیان باستان بر جامانده، جزء منابع غیر نوشتاری محسوب می‌شوند و محتوا خدای نامه‌ها آمیخته با افسانه‌ها و قصه‌های کهن است.
۲۰۹. ۳ ستگنونشته‌ها و لوح‌های گلی، مهم‌ترین منابع نوشتاری ایرانی در دوره هخامنشیان هستند.
۲۱۰. ۳ تصویر داده شده، ستگنونشته خشایارشا هخامنشی در شهر وان ترکیه است.
۲۱۱. ۲ ستگنونشته شاپور یکم در کعبه زرتشت در نقش رستم که شرح جنگ‌های این پادشاه با رومیان را بازگو می‌نماید.
۲۱۲. ۲ خدای نامه‌های زمینه‌ترین نوشه‌های تاریخی دوره ساسانی به شمار می‌روند.
۲۱۳. ۳ محتوا خدای نامه‌ها، آمیخته با افسانه و قصه‌های کهن بوده و مطالب راجع به دوره ساسانی در آن‌ها با واقعیات تاریخی انطباق دارد.
۲۱۴. ۳ نوشه‌های مورخان مسلمان ایران مانند طبری، دینوری و... تا دویست سال پیش همچنان متبع اصلی مطالعه و شناخت تاریخ ایران باستان به حساب می‌آمد.

۱۶۹. ۱ فلسفه یونان تأثیر زیادی بر فیلسوفان مسلمان به ویژه فیلسوفان ایرانی مانند فارابی و ابن سينا گذاشته است.
۱۷۰. ۳ بقراط، پدر علم پزشکی، معتقد بود که بیماری‌ها علت‌های طبیعی دارند و مجازات‌هایی نیستند که خدایان فرستاده باشند.
۱۷۱. ۲ شبۀ جزیرۀ ایتالیا در شمال دریای مدیترانه، کانون شکل‌گیری تمدن و امپراتوری نیرومندی به نام روم در عهد باستان شد.
۱۷۲. ۳ پس از آنکه امپراتور کنستانتین شهر بیزانسیوم (قسطنطینیه استانبول) را به پایتختی برگزید به تدریج میته تقسیم امپراتوری روم به دو بخش شرقی و غربی فراهم آمد.
۱۷۳. ۱ رومیان با درآمیختن فرهنگ کهن طایفه‌ای و نظام دولت - شهری، جمهوری رم را تأسیس کردند و اشراف به واسطه مجلس سنای عامة مردم از طریق مجمع نمایندگان خود، در اداره امور کشور مشارکت می‌کردند.
۱۷۴. ۲ در جمهوری رم اشراف به واسطه مجلس سنای عامة مردم از طریق مجمع نمایندگان خود، در اداره امور کشور مشارکت می‌کردند و ریاست قوه اجرایی به دو کنسول اعطا می‌شد و بر اساس قانون اساسی رم، ساختار حکومت شامل چند مجلس و شماری مقام‌های اجرایی بود.
۱۷۵. ۱ هیچ شهرهوند رومی به متصرف دولتی برگزیده نمی‌شد، مگر آنکه در ده نبرد شرکت کرده باشد.
۱۷۶. ۲ با گسترش قلمرو جمهوری رم، معلوم شد که قانون اساسی و نهادهای این جمهوری برای اداره سرزمین‌های پهناور از کارایی لازم برخوردار نیستند.
۱۷۷. ۳ اکتاویان با تغییراتی که در نظام جمهوری ایجاد کرد، قدرت اجرایی را در اختیار یک فرد به عنوان شخص اول مملکت قرار داد که به آگوستوس و بعداً امپراتور معروف شد.
۱۷۸. ۲ پس از تغییراتی که اکتاویان در نظام جمهوری رم به وجود آورد، مجلس سنای نیز به عنوان مجمع اصلی مشورتی باقی ماند و در انتخاب امپراتور ایفاده نهاد.
۱۷۹. ۳ تصویر داده شده مربوط به اکتاویان امپراتور روم است.
۱۸۰. ۱ پیشوایان یهود با آموزه‌های حضرت عیسی (ع) به مخالفت برخاستند و با همدمستی رومیان علیه او به دیسیسه پرداختند.
۱۸۱. ۲ حدود ۵ سال بعد از کنستانتین مسیحیت دین رسمی امپراتوری روم شد.
۱۸۲. ۲ تعالیم حضرت عیسی (ع) ایمان به خدای یکتا را جایگزین عقاید شرک‌آمیز رومیان کرد و فرهنگ و اخلاق جامعه رومی را به شدت تحت تأثیر قرار داد.
۱۸۳. ۲ دین مسیحیت در زمان کنستانتین رونق بی‌سابقه‌ای یافت: زیرا این امپراتور خود به مسیحیت گروید و حدود ۵۰ سال بعد، مسیحیت دین رسمی امپراتوری روم شد.
۱۸۴. ۳ در امپراتوری روم عامة مردم از طریق مجمع نمایندگان خود، در اداره امور کشور مشارکت می‌کردند.
۱۸۵. ۱ در این زمان دین مسیحیت رونق بی‌سابقه‌ای یافت: زیرا این امپراتور خود به مسیحیت گروید و فرماتی صادر کرد که آزادی مسیحیت را در قلمرو امپراتوری روم تضمین می‌نمود.

پایه دهم درس هفتم

۱۸۶. ۳ تا حدود دو قرن پیش، مورخان ایرانی بر پایه ترجمة خدای نامه‌های متعلق به دوران ساسانی و داشتن‌های شاهنامه فردوسی، تاریخ ایران در عهد باستان را می‌نوشتند.
۱۸۷. ۳ مطالب مربوط به پیشدادیان و کیانیان آمیخته با افسانه‌های کهن بود.
۱۸۸. ۱ پیشدادیان، نخستین سلسله اساطیری ایران محسوب می‌شوند.
۱۸۹. ۲ تاریخ بسیاری از اقوام و جوامع کهن از تاریخ ایران زمین با افسانه و اسطوره آغاز می‌شود.
۱۹۰. ۲ جمشید، پادشاه افسانه‌ای ایران، مربوط به سلسله پیشدادیان است.

۲۳۵. ۱ ایلامیان در بخش شرقی قلمرو خود، واقع در استان فارس امروزی، پایتخت دیگری به نام آتشان یا آتشان داشتند.
۲۳۶. ۲ شهر شوش که با یورش آشوریانیپال با خاک یکسان شده بود، در دوران سلسله هخامنشیان شکوه و عظمت دیرین خود را بازیافت.
۲۳۷. ۲ معبد چغازنبیل در نزدیکی شهر شوش، شاهکار معماری آن دوره به شمار می‌رود.
۲۳۸. ۳ توصیف مربوط به معبد چغازنبیل است.
۲۳۹. ۴ از جمله محبوب‌ترین خدایان ایلامی، این‌شوشاگ به معنی خدای شهر شوش بود.
۲۴۰. ۴ از دیگر مراکز تمدنی ایران، پیکرهایی از الهه‌های مادر به دست آمده که نشان می‌دهد عقیده به این الهه در ایران فraigir بوده است.
۲۴۱. ۲ تصویر داده شده پیکره ملکه نپیراسو، همسراونتش گل پادشاه ایلام است.
۲۴۲. ۳ در حدود پنجم هزار سال پیش، نخستین شهرها در فلات ایران به وجود آمد. شوش و چرامیش در خوزستان؛ شهداد و جیرفت در کرمان؛ شهر سوخته در سیستان و سیلک در کاشان از جمله این شهرها بودند.
۲۴۳. ۲ تمدن جیرفت در شرق کشور در استان کرمان کشف گردید.
۲۴۴. ۳ تاختوتازهای فرماتروایان سومری و آکدی، سرانجام سبب شد که حاکمان کوچک و مستقل ایلامی با یکدیگر متحد شده و پادشاهی ایلام را تأسیس کنند.
۲۴۵. ۳ مفرغ‌های لرستان بهترین نمونه از صنعت و هتر فلزکاری ایران به شمار می‌رود.

آزمون ۱ دروس ۱ تا ۸

پاسخ‌ها

۲۴۶. ۱ یکی از ویژگی‌های رویدادهای تاریخی، تکرارناپذیر بودن و قابل تجربه نبودن آن‌هاست و ستگ‌نوشته‌های دوران باستان ایران، به ویژه دوره هخامنشیان و ساسانیان، نشان‌دهنده توجه ایرانیان به ثبت و ضبط وقایع تاریخی دارد.
۲۴۷. ۳ قدیمی‌ترین متن تاریخی که تاکنون کشف شده، ستگ‌نوشته‌ای به خط کهن مصری است.
۲۴۸. ۱ شباهت گاهشماری مصری و گاهشماری اوستایی در این است که در هر دو گاهشماری، سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم می‌شد و سپس پنج روز اضافی را به آخر ماه دوازدهم اضافه می‌کردد.
۲۴۹. ۲ جغرافیای تاریخی به مطالعه مناطق و سرزمین‌های مختلف در گذشته می‌پردازد و تأثیر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی را بر رویدادهای تاریخی مطالعه می‌کند.
۲۵۰. ۲ مکان‌های باستانی و تاریخی از نظر وسعت و شکل متفاوت‌اند و در مراحل کار باستان‌شناسی و کشف، نخستین گام باستان‌شناسان است.
۲۵۱. ۲ شیوه پیشرفت‌تری موسوم به پتابیم - آرگون برای تعیین سن آثار باستانی مورد استفاده قرار می‌گیرد و موزه آرمیتاژ در سن پترزبورگ روسیه قرار دارد.
۲۵۲. ۳ مراحل شکل‌گیری تمدن: کشاورزی و دامداری ← یک‌جانشیتی و به وجود آمدن روستاهای ← تولید مازاد بر نیاز ← تخصصی شدن کار ← شکل‌گیری تجارت ← شکل‌گیری شهرها و تأسیس تمدن.
۲۵۳. ۱ تصویر داده شده مربوط به سارگن، فرماتروای آکدی است که سرتاسر بین‌النهرین را به زیر فرمان خود درآورد.
۲۵۴. ۱ مناسک طاقت‌فرسای آیین برهمنی به تدریج موجب روی‌گردانی بُرخی از پیروان آن شد و زمینه را برای شکل‌گیری و رواج آیین و اندیشه‌های دیگر در هند فراهم آورد.
۲۵۵. ۲ با انتشار و خبر مرگ اسکندر، یکی از فرماندهان هندی به نام چندراؤپتا بر ضد یونانیان سر به شورش برداشت و سلسله موریا را بیان نهاد.
۲۵۶. ۳ اولین دوره تمدن یونان را «عصر میسنتی» می‌گویند و جنگ‌های پلوپونزی سرانجام با پیروزی اسپارت پایان یافت.

۲۱۴. ۳ محتوای ستگ‌نوشته شاپور یکم در کعبه زرتشت در نقش رستم، درباره جنگ‌های شاپور یکم با رومیان است.
۲۱۵. ۱ بخش عمده‌ای از متابع نوشتاری غیرایرانی را کتاب‌های مورخان رومی و یونانی تشکیل می‌دهند.
۲۱۶. ۱ شاید یکی از دلایل ضعف تاریخ‌نگاری در عصر باستان این باشد که سنت شفاهی بسیار مقبول‌تر از سنت کتابت بوده است.

پایه دهم درس هشتم

۲۱۷. ۳ ایران به واسطه موقعیت جغرافیایی خاص خود در جنوب غربی آسیا، پل ارتباطی میان شرق و غرب جهان باستان محسوب می‌شد.
۲۱۸. ۱ فلات ایران از شمال به دریای مازندران (خرز) و دریاچه آرال، از غرب به جلگه بین‌النهرین، از جنوب به خلیج فارس و دریای مکران (عمان) و اقیانوس هند و از شرق به جلگه سند محدود می‌شود.
۲۱۹. ۱ قدمت ابزارهای ستگی یافتشده در اطراف کشف‌رود در نزدیکی مشهد را حدود یک میلیون سال تخمین می‌زنند.
۲۲۰. ۱ بعضی از پژوهشگران احتمال مهاجرت گروه‌هایی از جمیعت‌های انسانی را از آفریقا، آسیای مرکزی، قفقاز و شبه‌قاره هند به سوی سرزمین ما، در دوران پاریته‌ستگی قدیم مطرح کرده‌اند.
۲۲۱. ۲ کهن‌ترین نشانه‌های اثاری که از حضور انسان در ایران تاکنون کشف شده، مربوط به بستر کشف‌رود در نزدیکی مشهد در خراسان رضوی است.
۲۲۲. ۴ محوطه‌استانی چغاگلان در شهرستان مهران، نشان‌دهنده‌این است که آن‌ها خستین مردمانی بودند که حدود ۱۲ هزار سال پیش شروع به کشاورزی کردند.
۲۲۳. ۴ شروع به کشت گیاهانی مانند گندم و جو و اهلی کردن حیوانات مانند بز و گوسفند به متزله ورود انسان از دوره شکار و گردآوری خواراک به دوره یک‌جانشینی و تولید خواراک در فلات ایران محسوب می‌شود.
۲۲۴. ۳ مفرغ‌های لرستان، بهترین نمونه از صنعت و هتر فلزکاری ایران به شمار می‌روند.
۲۲۵. ۲ اشیا و ظروف ستگ صابونی توسط مردم برخی از سکونتگاه‌ها به ویژه جیرفت و تپه یحیی در استان کرمان، با مهارت و ظرافت تمام ساخته می‌شد.
۲۲۶. ۲ با اختراع چرخ سفالگری، دگرگونی بزرگی در ساخت ظروف سفالی به وجود آمد و یکی از دستاورهای صنعت فلزکاری ساکنان فلات ایران، ساخت اشیا و ظروف مفرغی از طریق آمیختن مس با ماده قلع بوده است و سکونتگاه‌های کرمان به ویژه جیرفت و تپه یحیی در کرمان از مراکز عمده تولید و صدور ستگ صابون به شمار می‌آمد.
۲۲۷. ۳ ظروف سفالی ایران در سرزمین‌های دیگر از جمله بین‌النهرین مشتریان فراوانی داشت.
۲۲۸. ۲ نقوش و پیکرهای مانده از دوره ایلامی نشان می‌دهد که زنان در امور اجتماعی و اقتصادی و مراسم‌رسمی سیاسی و دینی حضور چشم‌گیری داشته‌اند.
۲۲۹. ۲ تاختوتازهای فرماتروایان سومری و آکدی، سرانجام سبب شد که حاکمان کوچک و مستقل ایلامی با یکدیگر متحد شده و پادشاهی ایلام را تأسیس کنند.
۲۳۰. ۲ حکومت ایلام سرانجام پس از قرن‌ها سلطنت بر اثر یورش ویرانگر آشوریان در قرن ۷ ق.م، دچار انحطاط و فروپاشی شد.
۲۳۱. ۳ دوران تاریخی فلات ایران با تاریخ ایلام آغاز می‌شود.
۲۳۲. ۳ سرزمین اصلی ایلامیان شامل جلگه خوزستان و مناطق کوهستانی زاگرس جنوبی و میانی بود.
۲۳۳. ۴ ستگ‌نگاره ویرانی شوش، به دست آشوریانیپال، فرماتروای آشور را در تصویر داده شده می‌بینید.
۲۳۴. ۱ شهر سوخته در سیستان و سیلک در کاشان قرار دارد.

تعدن‌های ایرانی: حکومت اشکانی

۱. آشتایی کلی

سلوکیان تتواستند در میان ایران و ایرانی ریشه بدوستند در تیجه آن از شرق، ارشک از قبیله پرتوی پرآمد و اساس سلوکیان را برداخت و سلسله اشکانیان را تأسیس تmod.

۲. ظهور و سقوط

در ابتدا اشکانیان کوچک بودند ولی از زمان فرماتروایی مهرداد یکم و سپس دوم، بزرگ و بزرگتر شدند.

در زمان مهرداد دوم، همزمان با تکمیل جاده ابریشم توسط شیوه‌هایی روابط تجاری ایران و چین گسترش یافت.

اشکانیان با رومیان همایه بودند و مدام با هم می‌جنگیدند. جنگ حران و پیروزی سورتا بر کراسوس، از معروف‌ترین آن‌هاست.

۴۹

۵۰

۴. سامانیان
مؤسس: امیر اسماعیل سامانی
حدوده قلمرو: خراسان و ماوراءالنهر
مرکز: پخارا
ریشه در خاتنان‌های کهن دهقان خراسان و ماوراءالنهر داشتند.
طبع خلافت عباسی و مستقل در اداره امور قلمرو خود بودند.
در این دوره زبان و ادب فارسی اوج گرفت.
امراي سامانی حمایت مادی و معنوی از داشتمدان می‌گردند.
علوم مختلف مانند پزشکی، فلسفه، تفسیر، حدیث، فقه، کلام و سایر علوم و فنون روتق یافت.

۴۱

۵. حکومت‌های ایرانی - اسلامی

(سددهای نخستین)

۱. آشتایی کلی

تا ابتدای قرن سوم هجری، حکومت يومی در ایران شکل تکریت اما از این سده تا تیمه قرن پنجم به تدریج چند سلسله متفقه‌ای و حتی وسیع و پرتفوی تشکیل شد. تا پیکه به تدریج متألق مختلف ایران از زیر سلطه خلافت عباسی خارج شد. این حکومت‌های اولیه شامل طاهریان، علویان طبرستان، صفاریان، سامانیان، زیاریان و آل بویه می‌شود.

۱. طاهریان

مؤسس: طاهر ذوالعیتین
حدوده قلمرو: خراسان و سیستان
مرکز: مرود و تیباپور
ریشه در خاتنان کهن ایرانی داشتند.

طبع خلافت عباسی و در تیجه متوجه بودند.

سپاه به دو بخش سواره‌نظام و پیاده‌نظام تقسیم می‌شد.

ستگین اسلحه (اسواران) سواره‌نظام

سبک اسلحه

روستاییان

پیاده‌نظام

پاوه اهمیت

آتشکده آذریزین مهر خراسان مخصوص کشاورزان

آتشکده آذرگشتب آذربایجان مخصوص شاهان

آذرفراتی فارس مخصوص موبدان

سامانیان در معماري، شهرسازی، تقاضی، تکارگری، فلزکاری و فلزرتی، موسیقی، بالگردگی و... به روتق جتمگیری رسیدند که حتی بسیاری از دستاوردهای آن به دوران اسلامی و حکومت‌های ایرانی محلی اسلامی رسید.

۴. اوضاع اجتماعی، فرهنگی و مذهبی

در زمان سامانیان تأثیر ابری اجتماعی افزایش یافت. زیرا:

۱. شکل‌گیری نظام اداری و دیوانی

۲. رسمیت یافتن دین زرتشتی

۵۱

۵۲

قرن وسطی و عصر رنسانس

۱. جنگ‌های صلیبی

در ادامه به صورت خلاصه با روتد بروز جنگ‌های صلیبی آشنا می‌شوید.

۱. تغلق سلاجوقیان از مرزهای غربی ← ۲. اختلاف بین خلافت فاطمی و عباسی ← ۳. حمله مسیحیان به سرزمین‌های شام، تصاحب بیت المقدس و چند شهر دیگر در سواحل شرقی مدیترانه ← ۴. ورود صلاح الدین ایوبی به علوان فرماده اصلی ← ۵. رهایی و آزادسازی بیت المقدس از دست صلیبیان ← ۶. زد و خورد میان مسلمانان و صلیبیان ← ۷. بیرون رانده شدن صلیبیان از سواحل شرقی بیت المقدس و در تهایت پیروزی مسلمانان.

۲. کلیسا و تحولات آن

در ادامه به صورت خلاصه با چگونگی تحولات کلیسا در قرون وسطی آشنا می‌شوید.

۵۳

دولت صفویه از اقتدار تا انحلال

۱. آشتایی کلی

طریقتهای صوفیانه در زمان ایلخانان و تیمور جایگاه رفیعی پیدا کرد.

یکی از آن‌ها، طریقت صفویه بود.

مؤسس: شیخ صفی‌الدین اردبیلی

بنیان‌گذار سلسله صفویه: شاه اسماعیل صفوی

مهم‌ترین الدامات رسمی گردن مذهب شیعه

شاه اسماعیل لشکرکشی‌ها

حکام محلی

ازیکان

عثمانی

جنگ چالدران

شکست از سلیمان عثمانی

اوج قدرت صفوی: شاه عباس اول

حکومت‌های ایرانی - اسلامی، غزویان

۱. آشتایی کلی

بعد از مامون، قلامان ترک جای تقدیم و قدرت ایرانیان را در دریار خلفاً گرفتند. اولین سلسله ترک در ایران غزتویان هستند که توسط محمود غزتوی در شهر غزتویه پایه‌گذاری شد.

۲. ظهور و سقوط

حضور آپنگین در دربار سامانی ← رسیدن به مقام سپهسالاری ← محمود توہ آپنگین سپهسالار سامانیان در خراسان بود ← وی حکومت غزتویان را تأسیس کرد.

گسترش قلمرو غزتویان ← لشکرکشی به هند به همانه جهاد در راه خدا و به هدف دسترسی به ثروت سرشار معاید هندی ← مرگ محمود و رقابت بر سر جاتشتی میان محمد و مسعود (پیران محمود) ← پیروزی مسعود ← قتل مسعود از اوضاع داخلی ← شکست مسعود از طغیل سلاجوقی در تبرد دندانقان ← پایان

۵۴

۵۵

جهان در آستانه دوران معاصر

انقلاب چیست؟ دگرگویی سریع و بیانی همراه با تغییرات اساسی در ساختارهای سیاسی و گاه اجتماعی در یک گتور؛ مثل انقلاب کبیر فرانسه، انقلاب پاپلکوه بریتانیا و حتی انقلاب صنعتی که کل جهان را زیر و زیر کرد استعمار چیست؟ استعمار در لغت به معنی طلب عمران و آبادان است. کشورهای استعماری برای بهره‌برداری از ثروت‌های طبیعی و انسانی ضعیف‌از این عتوان بهره‌مند بودند. کشورهای تضعیف شده

۵۹

مشروطه

- مشروطه یعنی حکومت بر مدار و محور قانون
- توسعی چتبش سیاسی و اجتماعی گسترده بود.
- در زمان مظفرالدین شاه آغاز و در دوران محمدعلی شاه به پار تئست.
- آرمان آن تبدیل حکومت خودکامه به حکومت قانون محور بود.
- خواسته متروکه خواهان اداره کشور توسط سلطنتی مشروط به قانون و تحت نظارت تعاییدگان مجلس بود.

زمینه‌های بروز

- زمینه‌های سیاسی: ضعف داخلی و شکست از کشور روسیه و از دست رفت رفتن مطالقی از ایران / پیروزی زاپن بر روسیه (۱۹۰۳م).
- زمینه‌های اقتصادی: بدایل رکود اقتصادی. صنایع محلی تعطیل شد. بیکاری افزایش یافت و تأثیر ایجاد شد.
- زمینه‌های فکری: ترویج اندیشه‌های تو دریاره حکومت و تئور آثار انتقادی، چاپ روزنامه‌های مختلف و اعلام علی عقب‌ماندگی ایران، عرض اندام روشنگران.

۶۰

ایران بعد از صفوی

- روی کار آمدن نادر و سقوط سلسله افشاریه
- شروط تادر برای پذیرش سلطنت:
- مورونی شدن سلطنت در خاتمان او
- عدم حمایت بزرگان از خاتمان صفوی
- رفع اختلافات مذهبی با دولت عثمانی
- عوامل سقوط تادر و حکومت افشاریه
- اشغال پیوسته تادر به جنگ مالیات‌های سنتگین
- بدگاهات به همه

سلسله زنده تا عصر اطغیلی خان

- مرگ تادر شاه / اتحاد قایل لر / شکست مدعیان قدرت توسط کریم خان زند / تسلط بر مناطق مختلف ایران / کتار زدن مدعیان قدرت / تأسیس سلسله زنده
- با مرگ کریم خان زتد بدیل: ۱. جنگ داخلی بین جانتیان کریم خان / ۲. فروپاشی سیاسی و اجتماعی
- اشتابهای اطغیلی خان ← هجوم آقامحمدخان به شیراز

۶۵

انقلاب اسلامی

مهمنترین رویدادهایی که پیش از انقلاب اسلامی رخ داد عبارتند از:

۱. قیام ۱۵ خرداد: سخت‌ترانی امام ← خشم رژیم پهلوی، دستگیری امام، انتقال امام از قم به تهران
۲. مخالفت با کایپوتولاسیون و تبعید امام خمینی: سخت‌ترانی امام در ۴ آبان ۱۳۴۲ ← در سحرگاه ۱۲ آبان امام در قم دستگیر و به ترکیه تبعید شد، اقامت امام در ترکیه ۱۱ ماه به طول انجامید و در ادامه به عراق فرستاده شدند.
۳. انتشار مقاله توهین آمیز نسبت به امام خمینی: ۱۹ دی در قم قیامی روی داد که با سرکوب مواجه شد؛ سپس به تبریز و سایر شهرها سرایت کرد. بیان قیامها؛ تجدید عهد با رهبر انقلاب، افزایش تئفر از رژیم شاهنشاهی
۴. هجرت امام به فرانسه: متوجه شد: ۱. استفاده از امکانات تبلیغی، مصاحبه و سخنرانی / ۲. امکان ملاقات مبارزان با رهبر انقلاب / ۳. شتاب بیشتر انتشار پیام‌های امام در ایران

۶۶

پهلوی‌ها و تحولات ایران

به دقبال سفر احمدشاه به اروپا، زمینه برای جولان رضاشاه فراهم شد. قدرت را به دست گرفت و اذعان عمومی را به تفع خود جلب کرد. **نیمه** حکومت پهلوی تأسیس گردید.

ازدامات رضاشاه

- بازگشت به حکومت استبدادی
- ایجاد ارتق مظلوم
- احداث خط آهن سراسری
- اسکان عتایر
- کتف حجاب

پادمان باشد در خلال جنگ جهانی اول رضاشاه به آلمان گرایش داشت.

۶۷

جنگ جهانی اول

رشد استعمار سبب بروز اندیشه‌های تاسیوتالیسم (ملی گرایی) و آزادی‌خواهی شد ایتالیا، آلمان، لهستان، صربستان، مجارها، فرانسوی‌ها... هر یک در صدر احیای نظام سیاسی، اجتماعی و ملی خود برآمدند اما این احیاگری‌ها یک تیجه داشت و آن دست‌درازی به خاک دیگر کشورها و تیز از سوی دیگر تلاش برای حفظ سرحدات مرزی خود بود.

نیمه تشکیل اتحاد (آلمان، اتریش، مجارستان و ایتالیا) و اتفاق (فرانسه، انگلستان و روسیه)

مهمنترین علل بروز جنگ بزرگ (جنگ جهانی اول)

- ۱. اختلافات مزی اآلمن و فرانسه
- ۲. مسابقه تسليحاتی
- ۳. رقابت بر سر مستعمرات
- ۴. اقدام برای توسعه تقوی و دخالت در بالکان

مهمنترین پیامدهای جنگ بزرگ اول

۱. پیمان صلح و رسای

۲. تشکیل جامعه ملل

۳. تلفات و خسارت‌های انسانی و اقتصادی

۶۸

نقش امام خمینی و

هرد در دفاع مقدس

امام خمینی: ۱. اهتمام فراوان ایستان بر تقویت بیت دفاعی و حمایت‌های ایستان برای بالا بردن کیفیت و کیمیت امکانات و تجهیزات نظامی و تأمین بودجه‌های جنگ.

۲. ایجاد تحول در روح و روان جوانان

۳. تبدیل کردن میدان تبرد به صحنه رشداد و شجاعت جوانان ایرانی با تمسک به مقاومت جهاد و شهادت و یاداوری حماسه عاشورا

تیجه رهبری امام خمینی در دفاع مقدس:

جلوه‌های زیبایی از ایثار و فداکاری در راه دین و میهن و همچنین تقویت اتگیزه جهاد و روحیه شهادت طلبی در میان جوانان ایرانی به تمایش گذاشته شد.

جنگ تحمیلی و دفاع مقدس

در شهریور ۱۳۵۹ دستور حمله به ایران از طرف صدام صادر شد و به دبال آن ارتق عراق از زمین و آسمان به ایران حمله کرد.

اهداف حملات

- حاکمیت بر اروپادرود
- جدایی جزایر سه‌گانه ایموسی، تتب کوچک و بزرگ و استان خوزستان
- تضییف و تابودی انقلاب اسلامی
- رسیدن به رهبری جهان عرب

ایفای تقتیز زاندارمی در منطقه در تیر ۱۳۶۷، امام قطع‌تمامه ۵۹۸ را امضا و صدام تیز در ۲۹ مرداد آن را امضا کرد.

نتایج: ۱. به رسمیت شناخته شدن قرارداد‌الجزایر در تامه صدام به حجت‌الاسلام هاشمی رفسنجانی، رئیس‌جمهور وقت

۲. بازگشت اسراء به ایران

۳. معرفی شدن عراق به عنوان متجاوز و آغاز کشته جنگ توسط سازمان ملل متحد

۶۹

نظام جمهوری اسلامی ایران

۱. طی همه‌برسی ۱۲ فروردین ۱۳۵۸، ۹۸٪ رأی دهندگان به نظام جمهوری اسلامی رأی مثبت دادند.

۲. اولین انتخابات ریاست جمهوری: بهمن ۵۸

۳. اولین رئیس جمهور: پیش‌صدر

۴. اولین انتخابات شورای مجلس اسلامی: اسفند ۵۸

۵. اولین تخت‌وزیر: محمدعلی رجایی

۶. تهدادهای انقلابی و خلافیات آن‌ها عبارت بود از:

۱. کمیته انتقلاب اسلامی: حفظ تظم، امتیت و دستگیری سران رژیم پهلوی

۲. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی: پاسداری از آرمان‌های انقلاب

۳. جهاد سازندگی: عمران، آبادی، رفق فقر و محرومیت

۴. کمیته امداد امام خمینی: حمایت از محروم‌مان و مستضعفین

۵. تهضیت سوادآموزی: ترویج فرهنگ سوادآموزی، کاهش و رفع بی‌سوادی

۶. دادگاه انقلاب اسلامی: رسیدگی به بروتندۀ مقامات رژیم سابق